

Politikai
röpiratok.

79.

79
594

CUVENTĂRILE DÎETALI

ALE LUI

ALOYSIU WLAD DE SELISCE,

FOSTULU DEPUTATU D'IN CERCULU ALEGUTORIU ALU
DIORILENTIULUI MARE D'IN COMITATULU CARASIU, LA
DIETELE UNGARIEI IN ANII 1848/49 SI 1861.

Prețulu alu unui esemplar este: 50 cenoci v. a.

—◆◆◆◆—
10.
LOGOSIU.

CU ÎMPĂRIULU LUI TRAUNFELLNER-VENCSELY.

1865.

BISTSA 007692IV

DE BALLAGI GÉZA.

FŐVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

DEDICATE

ALEGUTORILORU SUI

D'IN

CERULU ALU DIORILENTIULUI MARE

CU ADEVERATĂ STIMĂ.

FÖVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

Onoratoriloru Alegutori ai mei!

De câte ori mi aduc a minte de alegerea mea cea d'anteia de Deputatu la Dieta Tieri — ce s'a intemplantu in 24/12-lea Juniu 1848: me cuprinde o dulce si mangaietóre bucuriâ si mi se inaltiâ peptulu de mandri'a (fâlosiâ superbiâ) ce o sentiescu la cugetulu câ sîm Alesulu alu unoru astufeliu de bărbați bravi, cum sunteti D. V., carii cu ocasiunea acelei alegeri a-Ti doveditu maturitate amirabile in priceperea lucrului, si unu caracteru tare ca otielulu si intru adeveru Romanu la efaptuirea actului de alegere!

Fôrê ca se fiti potutu lua parte canduva la binefacerile constitutiunei, ba fôrê ca se fiti potut avea mai inante barem ocasiune de a vedé o alegere de Deputatu: V'ati infatiesiétu in dioa mentionatâ la locul alegeri, sfiosi ca nisce verguri, inse tari, — ca atâtea stanci de pétrâ — in propusulu D. V. ca se Ve alegeti unu bărbatu, carele luandu parte la legelatiunea Tieri se cunlucre la facerea a astufeliu de legi, ce tientescu fericirea patriei, si a poporului; unu Deputatu, carele se fiâ in stare de a ve representâ si aperá drepturile si interesele D. V., seu pe cum dicea cea mai mare parte d'intre D. V. unu Domnu de românu, câ-ce mintea sanetósă si cóptâ cu carea V'a inzestratu bunulu Ddiu va diptat, si instinctulu naturale minunatu de finu ce 'lu aveti V'a cundusu la acea ideâ primitivâ darâ ferice, câ Alesulu D. V. debue se fiâ Românu, si omulu alu poporului!

D'intre vreo 7 candidati cari aspirá la demnitatea de Deputatu, eu fui ferice de a cascigá mareinimósă incredere a D. V. si de a fi alesu de Deputatu alu Cercului Diorlentiului mare la Diet'a Ungariei (cu 507 de voturi in cuntra aloru 244, ce s'a datu pentru Murgu) ca-ce D. V. a-ti statu pe lunga mine ca unu zidu puternicu,

ce m'a scutitu in cuntra agresiuniloru temerarii a le cuntrariloru mei si ale D. V. Tactulu finu, intielep-ciunea rarâ si statornici'a ce D. V. cu acestu privilegiu a-Ti doveditu; m'a uimitu cu totul, si actulu alegerei acesteia, precum si aceleia din 1861 mi a remasu nescerse in adenculu ânimei mele, dreptu acea m'am nisuit totudeauna a me areta demnu de nepretiuibilea incredere ce mi a-ti donatu-o de doue ori, si credu câ mi Ti da-o si a treia óra, câ-ce credu câ am meritatu-o, si ca doadâ a acestui asertu alu meu, vi presentediū cartecica acésta.

Partea I-a acesteia cuprinde cuventârilé mele alese rostite in 1848/49, celealalte cuventâri din acelu anu, fiindu de unu interesu mai multu specialu, si de mai pucinâ insemnâitate, nu am aflatu de lipsâ a le da publicitatei.

Partea a II-a cuprinde cuventârilé mele din 1861.

Eara Partea a III-a cuprinde apretiuirea activitatei mele ca Deputatu dietale.

Articolii in acésta parte reprodusi cuprindu laude pentru mine, laude bine meritate, si binecuventate.

Laudele mele inse sunt si laudele a le D. V. ca-ce D. V. mi'a-ti deschisu calea pe care am secerat laudele acelea, alegundu-me de Deputatu, earâ eu m'am silitu si me voiu nisui totudeauna de a vi face onóre.

Primiti-mi cea mai ferbinte multusumire, cu carea, oftându- ve vietîâ indelungatâ, si ferice, remanu in Logosiu in 13/1-a Siept. 1865.

Alu fratieloru Vóstre

aplecatu cunfrate gata spre sierbire

Aloysiu de Wlad.

I.

**Cuventârile rostite în Diët'a Ungariei
în anul 1848 în Pest'a tlenutâ.**

I.

(În siedinti'a IV. în 7-a Juliu 1848.)

*In caus'a verificatiunei a Deputatului Ausentiu Boginca, alesu
Deputatu d'in cerculu Sasca d'in Comitatulu Carasiu.*

Eu alegerea, si deosebitu dreptuîu de a inzebra pre cineva cu dreptulu de alegere illu tienu de unu dreptu maiestaticu ce nece de catu compete unui ministru, ci numai legelatiunei, ba si acést'a numai cu cea mai mare soliditate, si consciintiositate póte esercea în acestu objetu estinderea au restringerea. D'in acestu motivu nu potu nece de cum parteni despuseciunea ministrului a trebiloru interióre (Bartolomeu de Szemere) cu carea la rugarea simplâ a bâiasiloru, a ordenatu cá aceia anche se aibâ votu la alegerea Deputatiloru dietali, nu pentru câ dorescu astfeliu de restringere a dreptului alegatoriu, ci pentru câ în legea electorale (art. V. 1848) nu este ceva mentiune (pomenire) despre astu ceva, si totusi ministrulu trebiloru interióre prin o ordinaciune ce a trâmisu Comitatului Carasiu, dice si despune, câ orasielc muntanistice sunt de a se considerá (privi) de orasie cari au magistratu regulatu, si cu tóte ca orasielc muntanistice d'in Comitatulu Carasiu astu ceva nu au; ordeneadia, cá toti aceia carii au vre o casa de unu pretiu de 300 f. m. c. sâ fia considerati de alegutori. (Strigâri: e bine!)

Eu amu acea parere, câ a esplicá legile nu este altulu îndreptátitu de câtu legelatiunea, si de si legea eleptorale despune ca comitetele centrali a le Comitatoru (ce sunt chiâmate de a esopera crearea cercuriloru alegatoriloru, revederea listeloru cunscriptionali, si escrierea terminiloru de alegere) se subscérna unu esemplaru alu Protocóleloru sale ministrului trebiloru interióre: nu despune despre acea, câ dubietátile esentiali, ce s'aru nasce

in sînu comitetelor centrali, ministrulu mentionatu, séu lege-laciunea sâ le deslege? D'in cauza acésta eu affu de vâtâmătore processura ministrului, si rogu pe onoratii mei cunrepresentanti, ca se nu bage in seamâ petitiunea, ce a subscernutu acestei camerâ bâiasii (mai virtosu nemti, si cativa români comandati de aceia) ca-ce pre acestia nu legea, ci numai ministrulu trebiloru interióre ii-a inzestratu cu dreptulu de alegere. (Strigâri mai multe: bine a facutu!)

Eu asia sîm cunvinsu, câ Domniile Vóstre nutriti cu multu mai tare si mai mare respeptu, fatiê cu chiamarea D. V. ca Deputati; de câtu ca dreptulu emininte, ce in puterea legeri ilu aveti, ori cu unu ministru ori cu altu cineva, carele depinde dela legealatiune se'lu impartiti. Acésta este opiniunea mea, si in urma acesteia Ve rogu ca se binevoiti a intâri, alegerea acésta. (Unu euventu: mai este si alta esceptiune). Adeveratu, câ sê mai dice, câ alesulu nu aru avea capacitatea recerutâ de lege, (adeca câ nu este alegatoriu decí nu póte fi alesu). Acésta esceptiune inse e fôrê de bas'â! Altumintrelea ilu amu indrumatu pre acestu june cunsotiu alu meu, ca sâ meargâ in Bureaulu ministrului trebiloru interióre si sê-si scótiâ de a colo cunscrierea (list'a) alegutoriloru, ce comitetulu centralu a tramisu-o, si apoi acésta in intregimea sa, séu in estrasu sâ o presentedie casei Representantiloru, ca sâ se védia, câ densulu este inscristu de alegatoriu in cerculu Bogsianu. Déca inse D. V. acestei impregiurâri ei ascrieti o mai mare ponderositata, binevoiti a ascepta pucintelu, pônê ce junele cundeputatu va putea subscrerne scriptulu recerutu.

(Presiedintele de etate: s'a lesu (cítitu) opiniunea septiunei a 5-ea prin care in privintia unuia se dice câ unu individu de 22 de ani nu póte fi Deputatu, eara in privintia altuia s'a enun-ciatu, câ alegerea lui e invalidatâ.)

Nece de cum nu me potu inpreteni cu astufeliu de modalitate de consultare, cându pentru unulu votisamu, eara pentru altulu nu. Déca Decisiunea se enuncia inante de a fi consultarea finitâ, nu vomu scí lamuritu ce s'a decisu. Deci me rogu de D. Presiedinte ca sê binevoiascâ a enuncia; ca alegerea a lui Ausentiu Boginea nemicitu-sa séu ba? si ceru ca intrebaciunea acésta sâ se decida prin votizare.

(Alegerea fu nemicitâ, mai tardiu inse ei-a succesu mentionatului, de a esí invingutoriu la a doua alegere, ca-ce Români

d'in cerculu Saschei si-a incordatu tôte puterile, pentru de a putea reesi cu candidatulu loru.)

(Vedi „Közlöny“ Nrulu 29, an. 1843.)

2.

(In siedinti'a X. in 14. Juliu 1848.)

In caus'a Regulamentului a casei Deputatiloru.

Nu voiescu a abusá cu paciintia ce partea mai mare a Deputatiloru manifesteadie, deci numai pe scurtu me voiu enuncia. Eu objetulu acestu-a (defigerea ordinei de consvatuire) illu tienu de cea mai mare ponderositate, in câtu de abia va veni pe tapetu mai momentosu lucru, fiindu câ acesta este fundamentulu pe carele se radiamâ totu edificiulu (zidirea) a consvaturiloru urmânde. Spre întârirea assertului acestuia me provocu pe renumitulu Bentham, carele apriatu ne invatiâ, câ in staturi cunstitutiunali mái multu depinde dela deciderea ordinei de consultatiuni, si in acésta privintiâ aduce de esemplu trista stare a Adunâriloru Tierei polóne, dovedindu cu acésta, câ unde nu domnesce o ordine bunâ si rationabile, ori câtu de bunâ se fiâ cunstitutiunea, acésta nu pôte produce rezultate bune.

Nu amu causâ ca sê vorbescu pe lungu in acestu objetu, câ-ce eri a vorbitu in treaba acésta Deputatii Zsembery, Besze, si Nyáry perextensum, a câroru opiniune in acésta cauza este si a mea. Numai atátu-a vreu se dechiâru, câ nu sîm amicu a sistemii frânce, nu pentru acea câ nu amu simpathiâ câtra centralisatiune frâncesâ, ci

- a) pentru câ nu voiescu mai multe retorte, prin cari sê se strâcure consvâturile, si in istu modu sê se subtragâ folosulu acelorú-a publicului.
- b) nu voiescu sistema frâncâ pentru acea, câ aru deveni de o masinâ simplâ de votisare, si apoi
- c) nu cascigâmu tempu prin modalitatea acésta, câ-ce si dupô consvatuirea preliminarîa (a septiuniloru si a comitetului alu acelorú-a.) Obiectele devinu inantea Camerei, si vor se fiâ discussiuni destule pro et contra.

Opiniunea mea este câ nu avemu lipsâ de consultâri preliminarii de astu feliu, câ-ce si asia va avea tótâ partid'a clubulu sîu, in carele se vor discute obiectele din punctulu de vedere alu sîu.

Sistemá anglesá anche nu o partenescu, câ-ce este prea lungá calca ce se obserba la prelegirele intreprinse a le proiecteloru de legi, si apoi precumu a obserbatu Dep. Zsembery amesuratu sistemei acésteia, cas'a de susu (corpulu ponderatoriu) ar fi superfluâ (de prisosu) ce eu nu dorescu, ci voiu ca sê se strâformiede d'in form'a sa de acum, pe bas'a alegerii.

Eu darâ Vi subscernu unu Amêndemêntu, in urma careia ori carele Deputatu déca are de a propune vre unu proiectu de lege, opiniune, rugare, séu ceva propositie, dupô autenticarea protocolului siedintiei precedente, se facâ arêtare Camerei despre acésta a sa vointiâ, si la acésta se decidâ Camer'a, câ luá-va sub sessiunea currinte objetulu acela la desbateré séu ba? Déca Camer'a va decide cu *da* atunci cu privire la urgenti'a objetului va detiermuri si dióa pe cându va sê se desbatâ, si decisiunea adusâ asupra acestei intrebaciuni d'inpreunû cu proiectulu de lege indata, dându-le sub typariu, v'a lăsâ ca sé se impartâ intre Deputati, si apoi pône la apropiarea terminului de discussiune, voru avea destulu tempu Deputatii pentru de asi schâimba pârerile sale in privintia objetului ce va se devinâ pe tapetu, prin cluburi si in cercuri private.

De se va primí acestu Amêndemêntu alu meu: atunci de a mea parte póte susustá si mai de parte Cas'a de susu (a magnatiloru).

(Vedi „Közlöny“ din 1848, Nrulu 36.)

(Amêndemêntulu meu nu s'a primitu.)

3.

(In siedintia XVI. in 21-a Iuliu 1848)

In caus'a desbateriloru de adress'a.

(In acésta siedintia fiindu ministrulu ungurescu gróznicu atacatu de partid'a radicale democraticâ — de carea me tieneamu si eu — Ludovicu de Kossuth ministru de Finantie a provocatu pe Camer'a Representantiloru, ca sê se dechiâre câ are incredere in ministeriu séu ba? ce s'a si facutu prin sculare de pe bance a mai tuturoru Deputatiloru afarâ de 36 cari se tienea de partida radicale, si cari remaserâ pe siédiutiile loru. Atunci Kossuth imbetatu de triumfulu ce 'lu-a reportatu, câutându cu ochii ful-

gerândi de mâniã la bancele pe cari siedeau radicalii, dise cu o trufã: nu amu provocatu acêsta scenã, darã vreu ca la privirea aceleia sê se uimeascã acea minoritate, ce in îstu modu voescu a violentã lucrurile („törpüljön le az olly minoritás, melly igy violentalni akarja a dolgokat.“)

Dupô acêsta scenã s'a facutu mare zgomotu, ce incetându in câtuva, amu vorbitu eu in urmãtoriuu tipu:

Nu voiu ca se vorbescu de acelea ce s'a intemplatu acuma a ici, câ-ce mi pare reu de cele intemplate d'in caus'a câ inantea ochiloru mei nu este ceva mai scumpu odoru, de catu patri'a, carea in decursulu a unei epoce de o mie de anni, de mii si mii de furtuni s'a zguduitu si cutreiratu, si totusi nece cându s'a aflatu asia de aprópe de perirea ei ca in momentulu presinte. Si acestu cugetu superatoriu mi nadusiesce peptulu eu o durere ce mi amortiesce ânima, câ-ce me persecuédia necutenitu doue idei, ca doue nãluci. Adeca au vom primi intrevenirea in caus'a Italiei, au nu. Déca ne vom mesteca in acêsta causã; (dându ajutoriuu cerutu de ministeriuu unghurescu, adeca 50,000 de ostasi austriei spre domolirea Italianiloru resculati in Lombardia si Venetia) atunci puterea absolutisticã ne va absorbi mai târziu si pre noi si in cuntra vointiei nôstre, avendu de a ne luptã in cuntra civilisatiunei si a libertatei apusene. Earã déca nu ne vom mestecã, si ministeriuu (ungurésco) legându-si starea sa de ces-tiunea acêsta va repãsi: nesmintitu vomu deveni préd'a anarchiei. Eu, Domniloru mei! nu cunosc starea lucrulu d'in date diplo-matice, o cunosc in se d'in informaciunile ce mi le-am culesu d'in diurnale, si fiindu câ totusi o cunosc in câtuva: nu potu parteni intrevientiunea nôstrã in caus'a Italiei nece de câtu, si a nume nu o potu parteni din trei motive. D'anteiu d'in caus'a câ pe cându in 11-a Juliu a. c. a facutu ministrulu Finantieloru Kossuth propunerea ca se votãmu 200,000 de ostasi si 42 de milliõne de fiorini mon. conv. nece vorbã nu s'a fãcutu despre acea ca ostasii acestia sê se trãmitiã la Italia, ci atunci s'a disu nõe numai atãtu-a câ patria se aflã in pericolu, si fiindu câ ne-a facutu (Kossuth) atenti la grozava grandiositate a momêntulu: amu votatu ce s'a cerutu dela noi unanimu. Darã decã sciému noi atunci spre ce scopu se poftesce acea putere de óste, multi d'intre noi fãcea detrageri mari d'in cele 200,000 de ostasi, si din cele 42 de milliõne de fiorini, ce le-amu votatu, multi d'ora au vutu refusã cu totulu votarea ostasiloru. A doua óra nu par-

tinescu intreventiunea in Italia, pentru acea, câ nu credu că sê aibâ acea rezultatulu doritu, si mê temu câ afurisitulu de prè-tardiu (trop tard) sê va putea aplecá si la acêsta intreventiune. Scimu cu totii din diuarie, câ republic'a Venetiei dupâ susustarea ei de o sutâ de dile a determinatu intruparea ei in Piemunte, deci déca s'a resolvatu la acea ca sê si sacrifice esistintia si independintia s'a supunenduse unei dinastiâ, in acestu casu spiritele locuitoriloru de a colo debue se fie fôrte machnite, deci eu nu credu câ intreventiunea nôstrâ sê produca in acêsta tréba ceva resultatu imbucurâtoriu. Au pôte ca D. Vóstrâ (adeca ministèriulu ungurescu si satelliti sei) sperati câ cu unu ajutoriu de 50,000 de ostasi vi-ti fi in stare de a invinge pe o naciune ce numera cam la 25 de milióne, carea are un'a si aceiasi origine, limbâ religiune si moravuri? a câreia fii se luptâ pentru libertatea si independintia sa natiunale ca leii si tigrii?

Eu Domniloru mei! nu credu in astu ceva, câ ce mi aducu aminte de acea, câ si vestitulu Generalu imperatescu Contele de Radeczky a fostu silitu inante de adi cu câteva septemâni la mediulu nóptei pe neasceptate a se retrage diu Milano cu tótâ óstea sa, si a alergá aiurea (Fapta mai tardiu intemplatâ inse a doveditu parerea mea preconceptâ despre bravur'a Italianiloru de nefundatâ, câ-ce in 13-a Martiu a anului 1849 a succesu geniului alu aceleia fôrê de ajutoriulu Ungariei numai cu armat'a sa terribile (grozavâ) si minunatu disciplinatâ ce o avea sub comand'a sa a bate pe Carlo Alberto Regele Piemuntelui, sfârmându puterea Italianiloru la Novarra, devenindu in urm'a a acestei invingeri Venetia ce s'a fostu revoltatu si desfâcutu de Austri'a eara-si sub domnirea austriacâ.)

A treia órâ nu pârtenescu intreventiunea, câ-ce opiniunea publica este in contra aceleia (Intrerumperi: unde?) Iertati-mi Domniloru mei, darâ acea nimene va putea negá câ in tóta Tiér'a se dechiarâ in cuntra intreventiunei, si Diuarielè publice sunt in cuntra acelei. Uniculu Organu de publicitate adeca „Budapesti Hiradó“ (organulu conservativiloru) a fâcutu atentâ naciunea la acea impregiurare. câ ar fi bine de a cunbate pe Italiani, inse nu numai câ celealalte foi nu s'a insocitu cu pârerea acêsta, ci nece organele guvernului a reeefctatu la acéa, ba precum ni cunoscutu tuturoru, ministèriulu de trei ori s'a adressatu câtrâ ministrulu trebiloru esterióre ale Imperiului austriacu, cu acea poftâ cá ostile

(trupele) ungare se fiã lãsate a casa, cã-ce acẽsta erã dorintia commune a Tierci.

Recunoscu acea cã aru fi fostu dõra lucru periculosu, dẽca pe lunga diece mii de ostasi unguri s'aru fi reintorsu vreo doue-dieci de mii de nemagyari: dara nu põte inchepe la vre o in-doielã ca erã detorintia ministrului a informã pe publicu pe calea pressei despre adevrata stare a lucrului, si a preparã opiniunea publica, cea ce nu a facutu. In urma cãreia impregiurãri acum (candu voimu a da ajutoriu de 50,000 de ostasi austriei in contra Italiei) vor dice committentii nostri ca voimu se fimu domni pe deplinu preste ei, ce eu nu voescu, ca nu mãturisescu acelu principiu, ca Deputatulu se nu urmedie modulu de cugetare alu trãmitiesitoriloru sui. Nu dorescu ca se ne fiã legata vointia liberã prin Instructiuni, darã aflu de lipsã ca Deputatulu se urmãreascã opiniunea publicã in catu acẽsta este justã. Apoi Domniloru mei! nu este unu Incru asia de usioru precum cugetã unii, a inrolã 200,000 de ostasi! mai virtosu dupõ ce ne amu potutu cunvinge, si amu pututu esperiã acea, ca poporulu nece la gard'a nãtiunale nu se inscrie bucurosu, ba in mai multe locuri s'a dechiãratu ca mai bucurosu voesce a face éراسi robotele d'in dedemultu, de catu ca se sierbescã ca gardisci.

Cu tõte acestea dẽca se va enuciã poporului ca patri'a este in pericolu: põte ca se va impaciui (linisci) si va fi gata spre sacreficiuri, (jertfe) dara dẽca va intielege ca voimu se ne mestecamu in resboiulu ce curge cu Itali'a: acẽsta impregiurare va intãritã spiretulu sãu.

Deci eu vi svatuescu ca sã lasamu din Adressa totu ce privesce la batai'a (resboiulu) cu Itali'a si acẽsta se facemu cu a tãta mai virtosu, ca Maiestatea sa in cuventulu de tronu numai acea amintiesce cã bãtai'a cu Italia nu s'a potutu incheiã, dreptu aceia eu nu prevedu caus'a, cã pentru ce sã respundem noi mai pe largu, neputendu noi a da cuiva ajutoriu, dupa ce si lucrurile nõstre interne nu sunt anche cunplanate si in curatu aduse.

(Dupõ acẽsta cuventare de locu s'a sculatu ministrulu Kossuth aflandu-se rãnitu pone la fundulu inimei prin cuventarea mea, si cu ochi schinteietori, si cu o bõce tremurandã de maniã urã si resbunare enuciã cã elu nu va suferi invinuiri (bãnueli) nece de cumu, nece candu, si dela nimene. Apoi cu unu sarcasmu plinu de dispretiu amenintiandu-mi dise: cã nu face nemica, ca meru meru ne vom cunõsce unulu pre altulu, la ce eu ei-amu respunsu intrerumpendulu: ca eu illu cunoscu pre D. Sa mai de multu, si ca de amenintiarile lui nu me temu. Furi'a lui si invectivele sale asupra

mea a ținută vreo diumătate de óra. După elu începú ministrulu de resbelu Lazáru Mészáros a me scarmaná, dicundu, ca elu a fostu de fatiê ca colonelu c. r. candu a fostu silitu Radetzky de a parasí nóptea Milanului, si ca acésta numai in urm'a unei trădări s'a intemplatu si altele. Betranulu Mészáros era totu focu.)

(Vedi despre acéstea „Közlöny“ d'in 1848 Nrulu 44)

4.

(In siedinti'a XXI. in 29. Iuliu 1848)

In caus'a tribunaleloru martiali.

Nu voiú abusá cu paciinti'a D. Vóstre, inse mi este cu nepotintia a tacé candu se desbate objetulu acestu-a ce pe mine me interesseádia mai de a própe. (Zgomotu: se votámu.) Presiedintele: Ceru ascultarea dela Camer'a. Zgomotulu totu cresce. Presiedintele trage clopotielulu: intre cei prenotati la cuventatare, Domnulu cuventatoriu este celu d'in urma. Sê 'lu audimu) Dechiâru inante ca voi fi scurtu in vorbirea mea. Eu cugetu ca totu ensulu are dreptu de a pretinde dela Camerâ ca se fie ascultat. Aceia carii nu voescu sê me asculte sê se retragâ in antichambre. (Zgomotu) Nu voi abusá cu paciinti'a D. V. dar debue sê me enunciu, ca-ce ministrulu trebiloru interióre — — (zgomotulu cresce. — Gavriile de Mihályi. Acésta totu-si nu este cu cuviintiâ ca asia se decurgâ consvatuirile. — Presiedintele clopotesce: Ceru ascultare dela Camerâ) Domnulu ministru alu trebiloru interióre de curundu s'a enunciatu: câ in privintia Comitadeloru d'in Banatu, Aradu si Pest'a s'a facutu dispuseciuni spre intruducerea tribunaleloru martiali pe a colo, motivându-si dechiaraciunea cu acea impregiurare: câ in Comitatulul Bacica, nu s'a gasitu individi cari se fi avutu energi'a recerutâ pentru dea potea lua parte la tribunalele de sânge, séu a efaptui sentintiele acelor'u. (Zgomotu continuu.) Asia nu potu vorbí, deci dechiâru ca eu pônê atunci nu me voi cobori de pe tribunâ, pônê candu nu se va restavilí ordinea. Eu am ascultat pe totu ensulu: acésta ecuitate o pretindu si pentru mine ensusi. (Zgomotu.) Presiedintele clopotesce: Domnulu Cuventâtoriu anche nu — si-a incheiatu cuventarea. Una bóce: Dare nu mai vorbí.) Nu sciu pe ce bas'a s'a enunciatu D. ministru câ tribunalele martiali sê se estindâ si asupra Comitatulul Carasiu, ca-ce cu d'in propunerea ce a ținutu-o D. ministru in siedinti'a secretâ, amu trasu cu

totulu alt'a cunsecintiâ pentru Comitatulu Carasiu. Acésta propâsire inse dâ (dovadâ) probâ de o neîncredere, si deosebitu in acea privintiâ ca in poporaciunea Comitatului Carasiu nu Ve încredeti (zgomotu) cu tôte câ tocma D. ministru alu trebiloru înterióre a dechiâratu, ca în Comitatulu Carasiu s'a ordinaru o insurrectiune générale a poporului, si din Jurnalulu lui Kossuth se pôte lege (citi) ca acésta s'a si efâptuitu, adeca locuitorii capaci de arme s'a si resculatu, si a pâsîtu in cuntra sêrbiloru. Deci eu cugetu ca numa o neîncredere am produce prin acea faptâ, déca s'ar decretá intruducerea tribunaleloru martiali si pentru Comitatulu Carasiu, si in privintia acésta cu atatu am mai mare témâ, ca-ce am fricâ ca déca se voru apleca astufeliu de ostasi la tribunalele martiali carii nu precepu limb'a poporului, in astufeliu de casuri candu Auditorele nu pricepe limb'a poporului, va fi lipsa de tâlmaci — (zgomotu indelungatu) déca ve-ti strigá, mai târdiu voiu incheia cuventarea mea. (Zgomotu mare. Presiedintele clopotesce) — — Eu, mârтурisescu câ dela astufeliu de tribunale nu asceptu nece catu bine, mai virtosu déca mi aducu a minte de Caraffa, si de alti furibundi de asemenea soi, carii pe candu s'a infintiatu in Eperiesiu tribunalulu de sânge, a prâpaditu pe fôrte multi cetatieni nevinovati. Deci provocu pe ministeriu ca se facâ astufeliu de dispuseciuni, ca barem in privintia Comitatului Carasiu sê se facâ esceptiune, ca-ce altumintrelea se va produce numai o neîncredere in Comitatulu acelu-a (Se votâmu.)

(Vedi „Közlöny“ din 1848 Nrulu 52.)

5.

(In siedinti'a XXV. in 4. Aug. 1848.)

In caus'a scóleloru elementari.

Amu o obserbaciune la propunerea a lui Murgu, ca adeca pruncii (copii) numai in alu sieptelea anu sê fie indetorati de a âmblá la scólâ, ca-ci eu a-si dorí ca institutiunea elementarê sê se basedie cu totulu pe institutiunea scóleloru pâzitóre (kisededovó-intézetek, Kleinkinderbewahrungsanstalten.) Deci a-si dori ca copii pônê la alu sieptelea anu alu vietiei loru se âmble in scólele pâzitóre, si numai dela alu sieptelea annu pônê la alu diecelea sê âmble in scólele elementari. Earâ dupô alu diecelea annu esindu d'in scólele elementari sê âmble in tôte duminecele la

scólâ ca sê nu zeuite ce au invetiatu. Altumintrelea e de lipsâ ca tempulu indelungatu ce se poftesce in proieptulu de lege (facutu de ministrulu alu Cultului si Invâtiamentului Barone Josifu de Eötvös, adeca dela 6 pone la 12 anni) sê se prescurte, cã-ce ni tuturoru cunóscutâ acea impregiurare, cã poporulu voesce pe fii sâi si inante de ce a crescutu mari, a-i intrebuintiá care cerustare o recumandu atentiunei a Camerei. Sperediu totu o datâ, cã D Ministru de Invâtiamentu se va nisui a infintiá scóle pâzítóre in tóte locurile, unde numai se póte. — Sciintiele ce se aflâ enumerate in acestu proieptu, pruncii le potu in decursu de 3 anni usioru invâtia, presupunendu — se cã acelea nu se voru in tóta estinderea loru, ci numai prima liniamenta adeca, cele de capeteniâ trasuri a le acelora propune. Obserbaciunea mea darâ este, cã copii numai dela alu 7 annu alu vietiei, pônê la alu 10-a sê fie cunstrinsi a âmblá in scólele elementari. In privintia punctului alu treilea, privitoriu la sîlirea pârintiloru (pentru de a trâmite pruncii sâi la scóla) am una obserbaciune. Adeca eu sîm de acea opiniune, cã este ceva lucru necuviinciosu ca statulu sê sileascâ pe cineva la binele sîu. Dupê ce inse vedu cã in tóte staturile civilisate se pedepsescu a cei pârintii, carii nu voescu a trâmite copii loru la scólâ cu pedeapsâ de bani; me invoescu la acea ca statulu ce pórtâ si de altrumintrelea aupravighirea a supra orfaniloru minoreni, privindu pe astu feliu de pârinti de tutori lenesi a prunciloru ingrigirei loru cuncrediuti, se-i pedepsescâ, — déca nu va ajutá amonitiunea si cu pedépsa cu bani. Pentru pedeapsa cu inchisóre nu potu votá d'in acea causâ, cã nu voiu se concedu commissiunei scolari a unei comunitâti unu cercu de aptivitate a sia de mare. (Sê votâmu.)

(Vedi „Közlöny“ din 1848 Nrula 53.)

6.

(In siedientia XLIV. in 30. Aug 1848.)

In caus'a cuntributiunei ce era sê se impunâ pe fabricarea spirituoselor.

Ca representantulu alu unui tienutu, unde parte cã e neguitoria in o Stare primitivâ, parte cã struguri nu rodescu, si viu nu sê produce, deci sê intrebuintiadie vinarsulu (rachi'a) de beuturâ spirituósâ; mi tienu de detorintiâ a me enuncia cã precum fatie cu proieptulu Ministeriale, asia si fatie cu opiniunea Comiteturu

centrale alu Septiuniloru: câ eu nece una nece alta o potu pârteni, câ-ce precum s'a deehiâratu Representantulu Orasiului Czegléd (Ales. Varga) si singuru censulu de 2 f. este ceva uriciosu, si câ de si eu sîm unulu d'in aceia carii dorescu sporire a venituriloru a Tieriei, inse si usiurarea greumintelor alu poporului voiescu. Deci dupô ce pré bine mi este cunoscutu câ alegutorii mei dorescu scergerea tapsei ce se platesce dupô câzanu, voescu scergerea acestui censu. Earu opiniunea Commissiunei centrale nu o potu pârteni d'in acea causâ, câ acêsta aru deschide calea la cercetâri investigatore. Darâ de alta parte ieu la socotintia si locuintiele committentiloru mei, cari sunt cea mai mare parte pe locuri neroditóre, unde se aflâ multe bucati de pamentu pe cari nu rodesce grâulu, deci locuitorii a fostu siliti anche d'in betrâni a le inopora cu pruni, d'in a câroru rodu ferbu vinarsu. Eu darâ cugetu, câ déca noi vomu ingreună cu dâri (portie) pe aceia carii producu o câtime mai micâ, nu vomu lucrâ oportunu. Deci propunu ca aceia carii facu mai pucinâ rachia de 20 de acóve pe annu se nu plateascâ, eara aeeia carii producu mai multâ câtime, séu câ negutiâtorescu cu ea se plâteascâ 1 f. de unu acovu, precum propusese acéstá Deputatulu d'in Czegléd.

Vedi „Közlöny“ din 1848 Nrulu 85.

7.

(In siedintia LX. in 22. Siept. 1848.)

In caus'a votisârei asupra desdaunarei proprietariloru pentru urbarialitatile perdute, si dieciuelele (dijmele) de vinei.

(Punendu-se la votisare intrebaciunea ca ôre statulu, séu privatii respektivi, adeca carii au vinei se ieie asuprasi datorintia de a desdauna pe proprietari: nu s'a aflatu destui votisanti, adeca cu unu numeru, carelelu pofta Regulamentulu Camerei, ca-ce multi d'entre Deputati carii erau proprietari si se temeau ca se va primi modalitatea a doua, s'a subdusu se nu se pôte aduce o determinaciune valida:)

„Nu mi este cu potintia ca sê nu me intristediu vediendu câ cându se aflâ pe tapetu unu astu feliu de objetu de cea mai mare insemnătate, si de celu mai mare interesu pentru poporu, acci Domni Deputati, carii cu accasiunea alegeriloru de Ablegati probabilminte a miscatu ceriulu si pamentulu, ca cascigandu favorulu (gratia) poporului sê pôte fi alesi de Deputati: asia de pucina grijâ pórtâ acum de interesulu aceluia. (Zgomotu) Strigâri: La

Ordine) Eu cugetu câ nimbulu cu carele arc de a fi invescutâ leglatiunea perde fôrte multu prin acea impregiurare, câ in privintia obiectului acestuia se dovedesce atât'â nepâsare. (Zgomotu) Eu Domniloru spunu ce este adeveru, si D. Vóstre cari sunteti de fatie sê nu ve sentiti vatamati prin vorbele mele, câ-ce acelea sunâ acelu-a carii sânt absentii, cându va sê se decidâ asupra unui obiectu de o importantîa asia de mare ca cum este celu de pe tapetu.

Unu cundeputatu ala Nostru (d'in indemnulu acelu-a câ de catuva tempu, cam de candu se aflâ obiectuln acesta sub discussiune — nu se aflâ destui votisanti) a propusu câ numerulu defiptu pentru votisare prin Regulamentulu Camerei se se reducâ la unu numeru mai micu. (Zgomotu) De astu ceva inse nu e lipsâ, câ suntem destui, numai sê fimu toti de fatie. (Intrerumperi: multi s'a indepârtatu ca comisari a guvernului). Eu nu osendescu pre aceia carii sunt absentii ca in puteritii commissari ai guvernului, ci ii invinuescu pre aceia, carii au detorintia de a fi de fatie la pertraptaciuni, si cu tóte câ sê aflâ a ici in Pest'a, si unii vin si la siedintiâ, nu sunt de fatie, cându se strigâ la votisare. (Zgomotu iodelongatu.)

(Vedi „Közlöny“ din 1848 Nrulu 107.)

8.

(In siedinti'a CIII. in 17-a Nov. 1849.)

In caus'a proieptului de lege, privitoriu la drepturile besericesci a le Româniloru de Relegea grecoresariteanâ.

(E cunoscutu lucru câ in Adunarea poporului Românu Banatianu tienuta in 27/15-a Juniu 1848 la Logosiu pe campulu ce se estinde de catrâ resaritu dela préjma orasiului pone la vini, numitu mai in ante „balt'a lata“ eara cu occasiunea Adunarei mentionate botediatu de „campulu libertâtei, sub Presiedintia pe atunci de unu Semi-Dieu tienutului Evtimiu Murgu, alesi fiindu de secretari a) pentru manducerea Protocolului ce erâ sê se scria in limba magiara pentru ca sê se subscernâ ministeriului Ungurescu eu, b) earâ pentru Protocolulu Adunarei ducundu in limba românâ: Stefanu Ioanescu mai inante Ioanovicu, pe atunci Notariulu ordin. alu orasiulu Logosiu; d'in indemnulu rescularii a Serbiloru in contra Unguriloru si deosebitu câ in fruntea acesteia resculari stâ Metropolitulu serbescu Josifu Raiacici. si in Episcopii

serbi d'in Versietiu, si d'in Timisióra Panteleimonu Zsivkovics, intielegintia română banatiană nu avea ceva incredere mare, nece câ sperá dela densii ceva folositoriu pentru naciunea română, dorea d'in adenculu ânimei sale ca se póta scuturá suprematia nesuferibile a hierarciei sêrbe, si spre ajungerea acestui scopu s'a fostu si adressatu catra ministeriulu unghurescu anche in luna lui Maiu 1848: s'a detiermuru in adunarea mentionatâ, câ Romanii Banatiani de Relegea grecoorientale sê fiâ smulsi de sub tutel'a mai de parte a hierarciei sêrbesci, si ca si pônê atunci pônê candu se voru face dispuseciuni in treaba acêsta de catra ministeriulu unghurescu, (carele era e atunci a recunoscutu de legale anche si de catra monarchulu Ferdinandu) sê nu depindâ clerulu si poporulu romanescu de Relegea grecoorientale dela hierarcia sêrbâ, carea putea avé o inriurintiâ stricâcióse asupra aceleia s'a alesu cu achiamaciuni unanime doi Vicari a Episcopatelorú din Versietiu si Timisióra, a nume pentru Eparchi'a Versietiuului Dimitrie Petroviciu altumintrelea numitu si Stoichescu, Protopopulu Tractului Lipovei, ca arâ, pentru cea Timisióreana Ignatiu Vuia Protopopulu Tractului Oravitiei, decretându-se totu odatâ ca clerulu grecoresariteanu numai dela acestia se primeasca demândaciuni, ¡si dela Episcopii serbesci nece de cum se cutedie a primí, si cu atâtu-a mai pucinu a efaptui ordinaciunile acestorua. Prudinte au fostu acestu acestu pasiu séu ba? este alta întrebaciune, acea inse este unu faptu indisputaveru câ acêsta s'a incheiatu in Adunarea mentionatâ, si câ pe temeulu acestei determinâciuni Eutimie Murgu ca Presedintele Adunarei poporulu românu Banatianu tienuta in 1848 la Logosiu, a subscernutu la inceputulu lunei lui Iuliu 1848, dupô ajungerea nóstrâ la Dietâ, Ministrului trebiloru interiore o Relaciune cuncepûtâ de mine in limba magiara si subscrisâ de Murgu ca Presedintele, si de mine ca Secretariulu Adunarei, (a careia cunceptu illu amu si adi) in carea s'a notificatu ministeriulu determinaciunea mentiuatâ, rogatu fiindu ministeriulu ca au sê întâresca fapta acêsta, au se faca alte dispuseciuni potrivite si cunrespundietórie dorintiei poporulu Romanu Banatianu de Relegea grecoorientale.

Ministeriulu unghurescu inse nu a fâcutu nece una nece alta, ci a scapatu ocasiunea bine venitâ cu tempurizarea sa fluctuátóre. Vediendu Murgu acêsta fâcutu singuru unu proieptu de lege privitoriu la drepturile relegiunari a le cetatieniloru români carele era fôrte moderatu si cunstá mi se pare din vreo 7 §§.

subscernendulu anche la capetulu lunei lui Iuliu séu la inceputulu lunei lui Augustu 1848 Camerei Representantiloru a Tierei. Asemenea a făcutu si Teodoru Szerb, si Joanne de Dragoss, ambii Deputati dietali români, celu d'anteiu d'in Cottulu Aradului, alu doilea d'in Cottulu Bihorului, subscernându totu ensulu câte unu proieptu de lege in causa acésta Camerei Representantiloru.

Acestea trei proiepte de lege s'a tipăritu apoi, si s'a împartitu intre membrii Camerei, darâ pertraptaciunea acelorua s'a amanatatu de adi pe mâne, eara ministeriulu ungurescu nevoindu a intarită pe Serbi si mai tare asupra Unguriloru si sperându, inse in desiertu, ca ii va potea aduce la raciune ca sê se impece cu Ungurii, a statu cu mânile in sinu siâpentru unu vrabete de pe gardu a lăsatu se scape paserea d'in mână.

Abié in sesiunea XCIII. in 17-a Novembre tienutâ a venitu rondulu la pertraptarea proieptulu de lege indatu de Murgu, carele dupa ce sa lesu (ciritu) proieptulu sêu, fiindu provocatu ca sê-si motivedie propunerea: s'a dechiatu câ elu erá cunvinsu atunci cându a ascernutu proieptulu seu, ca deslegarea aceluia in unu modu favoritoriu pentru români producea resultatu bunu. De atunci inse pone in dióá pertraptarei s'a schaimbatu cu totulu fatiea lucruriloru si necunoscundu mai de aprópe impregiurârile de atunci din Banatu, nu póte garanta despre vre unu resultatu pentru Unguri inbucuratoriu, dupô ce inse elu a indatu proieptulu nu voesce a'lu retrage, ci cere ca sê se decidâ asupra aceluia.

Presidintele Pázmándy propusâ ca desbaterea proieptulu sê se amânâtedie pone la unu tempu mai paciuitu. Acésta propunere fu spriginitâ de Deputatii Pavel de Asztalos, Joanne de Besze Unguri, si de Deputatulu românu Joanne de Drágoss. Dintre Unguri numai unulu Joanne de Gál ardeleanu a voitu discussiunea aceluia. D'intre Deputatii români a fôrâ de Murgu am cuventatu eu in urmatoriulu întielesu.)

Cu durere obserbediu ca simpatia ce la inceputu se aretasâ de catra D. Vóstrê fatie cu poporulu românu, in urma evenimênteloru d'in Ardealu s'a fôrte micusioratu. Recunoscú ca in câtuva aveti dreptu la astuceva, eu inse totusi sôm de opiniunea acea, ca amu face unu pasiu prenefericitu déca amu decide amânâtarea pertraptarei a objetulu acestuia, ca-ce precum a obserbatu fôrte bine, Ioanne de Gál, — carele cunósce catu de bine referintiele Ardeleniloru, — aceia carii pururea agiteadiâ cu naiunalitâtile, si prin ele, se vor sci folosí de una atare decisiune amânátore, si vor dice câ si candu puteati face ceva spre impacuirea loru, nu a-ti voitu se faceti barem ceva.

Sê póte, ca multi d'intre D. Vóstre au diferitâ părere de a lui D. Gál, eu inse credú câ D. Gál are dreptu! A mea opiniune este acea, ca dupô ce proieptulu acest'a si altumintrelea nu cun-tiene ceva cuncessiuni grandióse, si prin acel'a nu se nemicesce puseciunea diplomaticâ a limbei magiarâ! (zgomotu in urm'a

ironiei acestei fine) sê se strapună d'împreună cu celealalte doue proiepte indate de Teodoru Szerb si Ioanne de Dragoss la septiuni spre desbatere. Ce de se va intemplá, vom luá arm'a d'în mânilor inemiciloru, ce o ar putea intrebuintia in cuntra nóstra. Acésta propunere o recumendu atentiunei D. V. ca-ce déca ve-ti face acésta, vi-ti molcomí in catuva pe naciunea româná, si cu pasiulu acesta ve-ti tîmpí ascutitulu agitatiuniloru reinnoite.

(Cu tóte acestea machnirea Unguriloru asupra Romaniloru era asia de mare in catu nece acesta pré moderata propunere s'a primitu, ci discussiunea proieptului a lui Murgu si a celoru doi s'a relegatu póné la unu tempu mai favorituriu, ce nu a mai venitu.)

(Vedi „Közlöny“ d'în 1848 Nrulu 162.)

9.

(In siedinti'a CXXIV. tienută in Dobritienu in 8-a Martiu 1849.)

In cuntra prochiamaciunei a lui Csányi.

(Ladislau de Csányi Deputatu la Diet'a Ungariei findu denumitu de guvernulu magiaru revolutiunariu de Commissariu guvernialu preste tóta Transilvania, a edatu cu datulu Clusiu in 2-a Martiu 1849 o prochiamaciune câtrâ popórele Ardealului, carea in Nrulu 47 a diuariului „Közlöny“ din 1849 s'a retipâritu in tóta estinderea sa. In acésta prochiamaciune de impaciuire, (!) dupô premissele espeptoraciuni si defaimâri in contra generalului c. r. Urban si a guvernului austriacu, si dupô amintirea bâtaiei dela podulu lungâ Pisch, se adreseadie catra Români mustrandu-i in unu modu defaimâtoriu, degradatoriu, depretiuitoriu si insultatoriu provocându-i la obedintiâ câtrâ guvernulu revolutiunariu, dice urmatórele: Deci dupô invingere vi intindu crénga de olivâ a pabei (!) primiti-o ca-ce altumintrelea poteti conta la cele mai aspre pedepse, ca-ce vi dechiâru; câ carele nu se va rointórce la obedintiã in 8 dile, afarâ de cunfiscarea averei ce ori unde s'ar afla, va participa d'în bâtaiã trupeasca, amesurata crimei sale.

Dupô ce am lesu acestu pascuulu, ce portá numele de prochiamaciune impâciuitóre; de locu miam radicatu graiulu in cuntra aceluia in urmatoriulu tipu:)

Mi redicu cuventulu in cuntra unei prochiâmâciuni, ce in numerulu de adi a Diuariului „Közlöny“ s'a publicatu, carea s'a emisu de Ladislau de Csányi carele se subscrie de Commissariu de Tiérâ, (eschiamaciuni: asia si este). Me rogu de ertare, darâ eu aflu o diferintiã intre numiturile de commissariu guvernialu, si commissariu de Tiér'a, ca-ce dupô a mea opiniune, commissariu guvernialu este pe carele 'lu-a denumitu guvernulu, earâ commissariu de Tiér'a este numai acel'a pe carele 'lu-a denumitu Diet'a Tierei. (rîsuri) Eu inse nu sciu despre acea nemicâ ca sê fie denumitu Dieta acésta pe Ladislau Csányi de commissariu pentru Ardealu (zgomotu). In prochiamaciunea mentiunată nu se

cuprinde nece mai multu, nece mai pucinu de câtu amarnic'a satîra a principiului de fratietate, de atatea ori intunatu! (se audimu darâ). Nu voiu ca se me lasu in detaiulu prochiama-ciunei aceia, ca-ce probabilminte mi voiu face obserbaciunile mele la asertele aceleia neîntemeiate pe calea diuarielor. (Mai bine va si fi) voescu inse a atrage atentiunea Camerei asupra anui faptu, ce taiâ in adenculu causei a civilisatiunei, si a causei celei sânte a omenimei. . . . In ante de tôte Csányi dice Româniloru ca sê se reintôrca, si mai multe asemenea lucruri, in urmâ amenintia pe tóti aceia carii in restempu de 8 dile nu se voru supune de bunâ voia guvernului revolutionariu, cu pedeapsâ trupeascâ! (Fôrte bine este, asia li trebuie.)

Eu precepu caus'a iritatiunei D. V. ce provine d'in nâcazulu ce va inplutu ânimile la audiulu aceloru crudelitâti cu a câroru efaptuirea se acusâ români ardeleni, de si eu sîm de acea pâ-rere, ca acelea sunt prea esageratu descrise, cu tôte acestea eu vi iertu iritatiunea, de carea sunteti cuprinsi acum, candu eu vi vorbescu de objetulu acest'a. (rîsuri) Nece ca voiu a parteni crimele, ca-ce si peptulu meu este capace spre afeptele mai line (zgomotu) si voescu ea cei de vinâ se fie pedepsiti, inse nu pe cont'a civilisatiunei. (Numai asia pe cum se pôte.) Siodu lucru! D. Vóstre totudeauna aduceti inante ca ce sôrte tristê are de a acceptâ Ungaria, déca Austria ar supune Tiér'a, si câ câtu de cu necuviintia, si crudelu trapeadie pe locuitorii a celoru tienuturi ce le cuprinde (ce dórâ nu este dreptu?) darâ ce diceti D. V. la acea impregiurare, câ Csányi voesce cu bót'a a cascigá pe români in partea libertatei revolutiunariâ, amenintiendu-i pe aceia cari in 8 dile nu se vor reintôrce, cu pedeapsâ trupeascâ? (Nemicu. Zgomotu.)

Domniloru! si eu sîm unu medulariu alu acelui poporu, si fiindu câ mi milâ de acelea tienuturi nefericite, mi-am tienutu de detorintia ca representantulu alu acelui poporu, in cuntra acestui pasiu a mi redica cuventulu. (Nu e adevratu, ca esci representantulu a romaniloru, câ-ce esci representantulu alu Tierci.) VEDIENDU ca nu voiti se me ascultati, nu voiu ca sê mai vorbescu. (fôrte bine) Dixi et salvavi animam meam. (Zgom. indelung.)

(La acêsta interpelaciune a mea a respunsu Stefanu de Abonyi, truduindu-se cu nisce sofisme necalite a resturná cele ce disesemu, intre altele dicêndu ca cuventarea mea a produsu in sinulu Camerei nu o iritaciune precum disesem, ci o scandalisare generale. Camer'a ei-a acompaniatu cu cea mai vinâ bucuria si esseptoraciuni in cuntra mea. Deci interpelaciunea mea nu a afflatu nece catu resunetu la Camera.)

(Vedi despre acêsta „Közlöny“ d'in 1849 Nrulu 49.)

(In sedinti'a C.I.I. in 3-a Maiu 1849 in Dobritiennu tienută.)

In caus'a desfiintiarei a remasitielorū urbariali.

Onorata Camer'â a Representantiloru la inceputulu lunei lui Optomvre a annului trecutu suspindiendu pertraptarca proieptului de lege privitoriu la remasitiiele urbariali ce la capetulu lunei lui Sieptemvre s'a fostu luatu sub discussiune; a determinatu ca sê se amanatedie pona la unu tempu mai ferice.

La acestu pasiu a sierbitu de motivu acea câ in impregiurârile de atunci cari amenintiâ sôrtea patriei cu nemicirea-i a aflu de a fi mai cu scopu, a-incórdâ tôte puterile pentru de a potea apera drepturile Tierci, ca sub scutulū acelor'a sê se póta aduce legi mai noue, si mai bune. De atunci starca lucrurilor nóstre nu numai s'a strâmutatu, ci s'a si indreptatu binisioriu. Deci eu asia cugetu câ nu numai a sosîtu ci nece câ se pôte mai multu amânâtâ tempulu in carele caus'a remasitielorū urbariali are de a fi pertraptatâ si decisâ. Câ acestu assertu alu meu este adeveratu, dovedesce impregiurarea acea câ capulu guvernului a aflu de lipsâ -- cu privire la impregiurarea acea, câ in primavéra trecutâ in mai multe communitâti s'a intemplatū escessuri d'in acêsta causâ, — pe calea Diuariului „Közlöny“ a publica o ordinaciune, cu tôte câ eu nu numai câ nu aflu cu cale ci cugetu câ nece câ pôte sierbí legelaciunei spre onóre séu laudê ca unu individu, macâr sê fiâ acela si singuru capulu guvernului sê facâ dispuseciuni in astufeliu de objetu, pe cându legelatiunea se aflâ coadunâtâ.

Inse sunt si alte cause cari pretindu discussiunea si deciderea causei acesteia fôrê de intardiare, anume

1. câ nu este vre unu modu mai efficace pentru de a face starea de acum plăcutâ locuitorilorū Tierci de catu cuncessiunile făcunde in acele trebi ce atërna mai aprópe pe poporu 2. de currendu amu votatu anche 50,000 de ostasi preste cele 200,000 ce amu votatu, deci ca poporulu se inplineascâ acêsta determinaciune cu cea mai mare prevenintiâ si bucuri'a: este de lipsâ impacarea relaciunilorū nemidilocitu a le sale. 3. nimene nu are la astu ceva mai mare interesu decâtu singuri fostii proprietari, câ-ce pentru densii nu pôte fi mai mai stricâciosu nece acea stare, ce s'ar decide in cuntra dorintiei loru (adeca ca statulu se li deie pentru remasitiiele urbariali desdaunarea) câ-ce starea loru de adi este

pentru densii intru adevèru torturâtoåre (chinuitoåre). D'in indemnulu acestoru motive rogu pe on. Camerâ ca se 'lu provóce pe D. Ministru alu Justitiei (Sava de Vukovics) ca pe temeulu proieptului de lege îndatu de fostulu Ministru alu Justitiei Franciscu de Deak, sê bine voiascâ a ascerne unu proieptu de lege privitoriu la acestu objetu. (Zgomotu. Nu ne trebuie a lui Deák.) Me rogu de ertare, nu voiu ca pe temeulu principiiloru a proieptului lui Deák, câ-ce la astuceva a 'l cunstringe ar fi o nebuniâ, ci pentru acea si in atâtu-a am facutu mentiune despre proieptulu lui Deák in câtu Dieta anche in anulu trecutu a desbâtutu proieptulu lui Deák, deci noulu Ministru ar avé de a subscerne unu proieptu numai despre cele nedesbâtute, si neprimite de Camerâ, si astuceva nu va da vre-o occupaciune mai îndelungatâ D. Ministru, carele cu referintiele urbariali este cunoscutu asié de bine!

Darâ Domniloru! noue nu ni iertatu a amânâtá caus'a acésta, câ-ce e dreptu acea, câ: bis dat qui cito dat, nil dat, qui munera tardat.

(Propunerea mea acésta in urma sofismeloru desfasiurate de Stefanu de Abonyi — atunci denumitu de Cojude la Tabl'a Juedecâtoårescâ a Tierei nu s'a primitu.)

(Vedi „Közlöny“ din 1849 Nrulu 97.)

II.

Cuventarile rostite in Diët'a Ungariei tlenutâ in 1861 in Pest'a.

1.

(In siedintia XII. in 14-a Maiu 1861.)

*In caus'a verificârei a lui Vincentiu Babesiu alesu de Deputatu
din Cerculu Sasca Cottulu Carasiu.*

Nece in casulu acelua déca aru esîste o apriatâ detiermurire legalê, ca alegatoriulu sâ locuésca in unu locu defiptu: saru putea nemici alegerea a lui Vichentiu Babesiu, a nume d'in acea causâ, câ-ce densulu a probatu, (doveditu) — ce altumintrelea neminea a trasu la indoiélâ — câ elu dela 6-a Aprile locuesce in Pest'a. In privintia acésta aflú de lucru cuviinciosu a Vi da acea chiarefaciune, câ in Comitatu Carasiu, deputaciunile in-sarcinate cu cunscrierea alegutoriloru, in 28-a Martiu si-a inceputu lucrarea, ce continuandu-o 14 dile, cunscrierea alegutoriloru s'a finitu in 12 Aprile. Deci Domnulu Babesiu locuindu dela 6-a Aprile in Pest'a in Ungari'a, dupô ce Diploma advocatiale a lui a fostu publicatâ in Comitatu Carasiu; dreptulu suu de alegutoriu, (si dara de a fi si alesu) nu sê pôte trage la indoiélâ, si acésta nu sar putea nece in casulu, déca densulu au vutu locuf in Vienna, câ-ce precumu a obserbatu inante cuventâtorii mei DD. Gavriile de Mihályi si Joanne de Faur, Babesiu nu se pôte privi de strainu, câ-ce, elu nu a fostu acomodatu la o directoria strâinâ in Vienn'a, ci in unu sierbitiu ungurescu (Eschiatiuni: Nu e asié) câ-ce elu a fostu la sectiunea ungarâ a Tribunalului supremu ca secretariu in aptivitate (zgomotu). Acumu Domniloru mei, ori vi place, ori nu vi place, acea inse nu sâ pôte ignorâ, séu abdisputâ, câ acea ce amu disu acumu nu a fostu de facto asié, si câ causele juredice d'in Ungaria in decursu de 11 anni nu s'a tienutu de septiunea ungarâ a Tribunalului supremu din Vienna, câ-ce si d'intre D. vóstre sunt mai multi, carii

parte in causele sale proprii, parte ca advocati a recursu la numitul Tribunalu, dreptu, acea nu se pôte negá esistintia si inriurintia aceluia asupra relatiuniloru nóstre juredice, precumu nece acea, câ in restempulu mentionatu a representatu si pe Ungureni (Zgomotu).

Cercustarea acea, câ legea nu s'a tienutu si pazitu strensu, nu este motívu in contra lui Babesiu, câ-ce precumu a obserbatu si Condeputatulu D. Gavriile de Mihályi, nu esíste lege in privinti'a acea, câ alesulu are de a resiedea la unu locu defiptu, si apoi elu a fostu alesu unanimu.

Inse Domniloru mei! ca se vi spunu adeverulu in fatie, nu aceste cause dau motívu la iritatieunea D. vóstre ce in contra a lui Babesiu a ici domnesce, ci caus'a adeveratâ este faim'a respândita de Diunariulu „Pester Lloyd“ ca adeca Babesiu este reactiunariu (Zgomotu mare) (Presiedintele Ghiczzy. Mi ieu indrenealâ de a'lu face atentu pe D. Representantu, câ in acésta Camerâ nu esiste nece câtâ iritatieune, numai indemnuri legali sunt acelea, ce s'a adusu inante. Acésta reflexiune mi amu tienutu de detorinti'a a o face, pentru care faptâ ceru ertaciune dela D. Deputatu).

Eu iritatieunea nu amu luat-o in acelu intielesu, ca D. Presiedinte, nece câ amu voitu acelui cuventu a ascrie astfeliu de interpretaciune, câ-ce prin acea espressioni amu voitu se semnificu numai viuacitatea neindatinatâ, si iritatieunea afecteloru, ce nu numai in acésta Camerâ, ci si a fôrâ de ea se pôte obserbâ fatie cu intrebaciunea presente, la ce, precumu amu disu a contribuitu mai multu fama respânditâ in Tiérâ si lumea largâ, ca cumu Babesiu aru fi reactionariu, si la alegerile Ablegatiloru din Comitatu Carasiu aru fi cunlucratu Reactiunea, cari asserte eu le dechiâru de scornituri, câ-ce Babesiu nu a fostu alesu de Deputatu pentru câ aru fi omulu Reactiunei, ci pentru câ densulu sênte romanesce si pentru câ a representatu causâ natiunale pe terenulu Literaturei si Petitiunale, si eu carele cunoscu pe de plinu cercustâriile Ve incredintiediú despre acea: câ carele s'a resolutu pentru de a veni a ici, nu voiesce a se insotí cu Reactiunea, ca-ce cu multu mai plâcutu ei aru fi a siedea a casâ si a agita pe sub mánâ, de catu se vina a ici, ca se-si periclitedie viitoriulu!

Vedi az 1861 évi April 2-an Pesten egybeült Országgyűlés képviselő házának Naplója I. kötet, pag. 118—122

(Dupô tienera Cuventarei acesteia s'a fostu turburatu tare spiretele Deputatiloru, si partea mai mare a loru nu voia de locu a dechiará pe Babesiu de verificatu, adeca de a illu primí de Deputatu, câ-ce illu tienea toti de Instrumentulu Reactiunei, si de emissariulu lui Schmerling, d'in ce indemnu si pe ce temeiu? nu sciu. — Dupô ce inse eu amu dechiaratu privative mai multoru Condeputati magiari mai vediuti, câ nu numai eu si Condeputatii mei Români, ci si poporulu Românu va privi eschiderea lui Babesiu d'in Diet'â de unu semnalu invederatu alu dusimaniei magiariloru fatie cu elementulu Românu, si amu deschiaratu câ verificatiunea lui Babes o privescu Consotii mei Ablegati Români de o causâ nationale: Babesiu fu verificatu de Deputatu.)

2.

(In siedinti'a XXXIV. 1. Juniu 1861.)

In caus'a Desbateriloru de Adres'a.

„Onorata Adunare!

Prin acele discursuri pré numeróse, splendíde, pline de spiretu si de tenóre, cari s'au rostítu de ambele pârti in privintia proieptului de adresa motivatu prin colegulu nostru, de tóta tiér'astimatulu representante Francescu de Deak, si d'entre cari unele rivaliséza cu discursurile elocuinti d'in parlamentulu britanicu si d'in camerele francesci, — obieptulu insu — si fuse lamuritu, ilustratu si desbatutu atâtu de intínsu si cu atât'a petrundietate, incâtu nu-mi remase decâtu a mai spicuî câte ce-va pe campulu elocuintiei. Ingrata staruintia! ci smintítu nu va fi scopulu, déca voiu cerne cu ameruntulu cea, ce altii inlaturara or nu o pertrata de ajunsu; deci obieptulu disertatiunii mele va fi acelu pasu d'in proieptulu de adresa, pe langa care o parte d'entre vorbitori trecù cam usioru, eara cealalta bine câ-lu cam atínsese, dar' casi de o plantutia frageda (de soiulu „nu me atíngé“) nu cutediara a se apropià mai bine de densulu, si numai câti-va in asta privintia descoperira opiniunile loru cele luminate si detiermurite, inse fâra dc a petrunde la mèdua; acestu obieptu Domniloru! e: cestiunua naciunalitâtiloru; (de tóte lâturile: sê audimu!) carea in proieptulu de adresa, póte fi cumca d'in preingrigintia delicata, se atínsese numai câtu sê póte de móle, si despre care in modificaciunea propusa de colegulu nostru representantele Paulu de Nyary neci câ se face vre o amintíre.

Asta impregiurare face ca se sentiescu adancu perderea casionata prin mórtea acelu-a, pentru a carui repausu mane vomu face rugaciuni, adeca a contelui Lad. Teleky, fiindca parerile lui cele liberali si luminate in privinti'a obieptului impacârii nationalitâtiloru ar fi cascigatu majoritate caucei acesteia in comitiile de fatia. Domnilor! dica cine ce va vrê, ast'a e capulu lacrului, ast'a e intrebarea intrebârilor, de la a careia deslegare intielépta, norocósa se presupune cea mai mare parte viitorimea fericita a patriei demne de o sórte mai buna. Acestu obieptu recere neaperatu, ca si pana atunci, pana candu ororat'a adunantia l' va pertratà cu amenuntulu, sê recunóscemu setuaciunea si sê ne indîreptâmu câtra punctulu de la care va trebui sê plecâmu voindu a asiediã lucrulu. (Sê audimu!)

Unu membru favoritu si de toti stîmatu alu câmerei reprezentantîve (G. de Kazinczy) pre carele colegulu nostru J. de, Ürmenyi in cuventarea rostita mai d'inainte l' numesce „gura de auru“, ci pre carele eu, privindu atâtu la umórea-i carateristeca cea posomorita, cufundata in trecutulu marimei naciunali unguresci, sînguru intru acelu-a aflandu-si bucuria si mangaiare, câtu si la elegantea reversatura de cuvinte si frase orientali, ce carateriséza cuventarea si scriptele lui l'asiu numi Chateaubriandulu magiaru, — intru discursulu seu rostitu mai de una-di in asta casa disese, cumca naciunea magiara in privinti'a acelu „óspeti“ pre cari calamitatea or imploraciunea i-au adusu in asta patria, mai mare generositate au documentatu decâtu ori care poporu de pre fati'a pamentului, garantuindu stare autonoma aceluor turme de popóre ce se imbuldiã in tiéra, ma li-au concesiuonatu chiaru statu in statu, si cumca ele totu-si pentru asta marinimitate fûsera nemultiamitórie, cà-ci mai antâiu pre terenulu celu linu alu tîpariului suptu àripele vulturine ale censurei austriace, mai tardioru pre terenulu sociale sub scutu institutuciunilor constiuciunali ale Ungariei, la vederea autoritâti pùblice, sub vèlulu staruintieloru naciunali tiesúra unu inframentu (retiu) intregu de intrige care atacã statulu ungurescu in esistintia sa.

Eu in adanculu sùfletului sîm convinsu, si credu câ si D. V. toti d' impreuna cu mine câ asta grea invinovatire nu se póte reduce la naciunea d'in a carei-a sînu am onórea de a me trage. (Kazinczy intrerupendu-lu: „neci cam vrutu sê se pricépa despre Valachi“). Neci eu pretîndu, cumca d. ta cu asta imputaciune grea ai fi atînsu, or câ ai fi avutu dreptulu de a atînge pre naciunea Ro-

mana, ci fiindca in cursulu cuventării vorbesci despre óspeti (venetici) ear' poporul romanu întru acele pârti ale tîerei, intru cari locuesce, nu e óspe, si fiindca unu altu ablegatu (Virg. Szilágyi) se dechiarase nu de multu, cumca numai a ici reactiunea au creatu diferitele naciunitáti cari locuescu in asta patriá, si cumca acele-a numai pentru cá le protege reactiunea pretíndu drepturi naciunali, ce eu denegu detiermuru: — am socótitu a fi de lipsa a vi enará pe scurtu istori'a política a naciunei romane, carea locuesce in Ungari'a, Banatu si Transilvani'a. (Sê audimu!)

La anulu 884 candu batausi'a naciune magiara, parasíndu patri'a sa de langa riulu Donu, se ivise pre campiele incununate de cei trei munti si udate de cele patru riuri principali ale Pannoniei, intru acestu Canaanu, isvoru de lapte si de miere binecumentatu cu tóte dárurile naturei, pentru ca densii a ici sê-si cuprinda o nóua patriá, — precumu adeveresce Irodotulu istoriei magiare „neanumitulu notariu alu regelui Bel'a“ pre pamentulu ce jace între Somesiu, Tis'a, Muresiu, Dúnare, precum si in Transilvani'a locuía Romanii, cari inca pe la an. 105, adusi de Traianu imperatulu Romaniloru, domnira pe acelu pamentu mai bine de 700 de ani, si impartiti in trei provincie, sub principii proprii au avutu viétia politeca naciunale, eara naciunea magiara la posesiunea acestoru tierisióre au devenitu numai dupó lupte indelungate, si chiaru daca ar fi adeveratulu cumca au invinsu pre domnitorii acelu poporu desbinatu in trei pârti, neci decâtu nu se póte crede totusi, cumca au subjugatu pre poporul romanu, si cumca in poterea dátîneloru de atunci facandu-lu sclavu, l'ar fi despoiatu de instítuciunile de mai nainte, ma chiaru si de bunetátile vietiei politece a statului ungurescu, fiindca Menumorutu príncepele Bihariei dupó ce deduse pre fiia-sa de muere lui Soltanu feciorulu lui Arpadu, pana la finitul vietiei sale, ádeca inca unu anu si jumetate remasese in domni'a principatului, carele numai dupo mórtea-i se trecú la ginere-seu Soltanu.

Ear' încátu pentru Ardealu, neanumitulu notariu alu regelui Bel'a apriatu marturisesce cumca, locuitorii pamentului vedíendu mórtea domnului loru, de buna voi'a dandu mana alésera domnu pre Truhutum ducele ungurescu, si intru acelu locu, carele si pana in dio'a de asta-di se numesce Esculeu jurara credíntia, si d'in acea-si di Tuhutum au domnitu pamentulu acelu-a in pace si fericire, ma chiaru si urmatorii sci pana in in dilele regelui Stefanu. D'intr'aceste se vedesce cea, ce di-

sèsemu, cumca poporulu romanu nu au fostu subjugatu, si cumca viéti'a-i naciunale si politeca nu se nemicise, ci se unise numai cu instituciunile ungresci, câ-ci altcum nu se pôte presupune ca unu poporu ce s'au aperatu cu barbatia, dar' prin schimbaciós'a sôrte a batalieloru au fostu invinsu, la intemplare daca i-s'ar fi rapitu vistieri'a cea mai pretiós'a, àdeca viéti'a naciunale si libertâtile ei, in decursu cam de dóa sute de ani, àdeca sub domnirea lui Tuhutum si a urmatoriloru sei, sê nu se fie incercatu prin rescóle cu mana armata a recascigà libertatea avuta si viéti'a sa naciunale, atunci inse Tuhutum nu ar fi potutu stapani Ardealulu in pace si fericire. Mai de parte, lucru invederatu e, cumca ducii magiari au priceputu nu numai portarea armeloru si maiestri'a batalieloru, ci peste aceste cu atât'a intielepciune si istetime politeca au purcesu in privinti'a devinsiloru, a nume in privinti'a naciunei romane, încâtu târdi'a posteritate ii privesce cu amiraciune plina de stîma.

Cumca poporulu romanu d'in Ardealu, neci dupo ce devenise sub domni'a si corón'a regelui Stefanu nu si-au perdutu nedepindînti'a naciunale, ma dreptu ca naciune, d'impreuna cu celalalte naciuni locuitórie in ardealu, cu naciunea magiara, cu cea secuiésca si mai tardiu cu cea sasésca imigrata sub domnirea lui Ges'a II. luase parte atâtu in legelaciunea, câtu si in amenestraciunea pública a tieiei, — lipsîndu alte documinte, dupo ce se prepedîra cele ce s'ar referi la acestu obieptu, pare-mi-se câ voiú adeveri de ajunsu prin documentulu datu la an. 1437 de câtra conventulu de Colosmonostor inchinatu pré curatei fecióre Mariei, adeverinta, in carea poporulu romanu d'in Ardealu se recunósce a fi intru tóte asèmene celoru trei naciuni, si ca atare ce ia parte în legelaciune, prin urmare pana la acestu tempu au avutu viétia politeca si numai in a 2-a Feurariu an 1438 infernulu sióptîse lui Lorantu Lépes episcopulu catolicu alu Transilvaniei acelu suatu diavolescu, ca prin colucrarea fratelui seu Giorgiu Lépes Vodulu Ardealului sê infintieze acea liga afurisîta si revoltatória de sùflete cunoscuta sub numele de unio trium nationum, care tinteà spre nemicirea deplina a naciunei romane d'in Transilvania.

Dela acestu tempu încóce, naciunea romana degradata la stare de plebe, deveni préd'a persecutârii, umiliturei si a torturârilor celoru mai neomenóse.

Dupo aceast'a se facuse decisiunile numeróse cuprinse in aprobatele si compilatele, cari degradà pre Romani la starea

viteloru, și prin cari Romanii d'în Ardealu nu ca persóne singurâtece, ci ca naciune erà atacati, precum ast'a de ajunsu o adeveresce contiesutulor.

In dorerós'a epoca a principiloru ce se diceà naciunali, incependu de la an. 1526 pana candu Ardealulu devenì in possessiunea casei austriace, nu numai poporul romanescu d'în Ardealu, ci si preotimea, ma chiaru episcopii ensi-si in modulu celu mai brutale erà persecutati d'în partea principiloru amintîti, ma chiaru si torturati dupo dàtîn'a canibaliloru, precum aceste cu anim'a doiósa le adeveresce Joanu Cerei de Apatia si alti croniciari magiari d'în Ardealu rusinandu-se insi-si de atát'a barbarismu.

Socotîndu-se de la epoc'a, in care Ardealulu devenì sub domnirea casei austriace, suferintiele poporului romanu d'în Transilvania se mai usiorara in câtu-va, ce e dreptu pré putinu, fiindca arceiepiscopulu Coloniciu pre atunci capulu guvernului austriacu prevediuse cumca poporul romanu, a carui sórte o studiase, facandu mai bine de jumetate d'în locuitorii Ardealului, si care la cas'a austriaca privià ca la rescumperatoriulu seu, pôte fi intrebuintiatu d'în parte-si de unu factoru pre potînte avendu-lu totu deaun'a a mana spre infrenarea naciunei magiare si a celei secuesci, cari mare parte neindestulate murmurà fórté si erà aplecate a se rescólà, ci in locu ca densulu prin influinti'a sa sê fie incercatu de a reasiedia pré poporul romanu in drepturile sale de cari fusese despoiatu, temenduse ca nu cum-va celealte naciuni sâ se revolteze si sê-lu inculpeze câ au vendutu privilegieloru eschisîve, dar'pôte fi câ neci nu avuse de cùgetu a ajutà la autonomia pre poporul romanu, despre carele in dìplom'a Leopoldina neci amintîre nu se face, pentru câ astfelu mediu-loculu celu securu poteà sê lu scape d'în mana: deci cum sê usioreze sórtea poporului romanu, si cum sê-lu redîce in contra celoru lalte naciuni, au incercatu pe o alta cale laterale.

Adeca prin staruintiele arceiepiscopului de Alb'a Juli'a si a preutiloru au induplecatu pre poporul romanu d'în Transilvani'a atunci grecu neunitu, cumca acestu-a in sínodulu generale tienutu la an. 1690 in Alb'a Juli'a, prin delegatii sei mireni si besericesci, cari se infatiasie in nùmeru de mai multe mii atátu d'în intréga Transilvania, câtu si d'în Maramuresiu si alte pârti ale Ungariei, au decretatu unirea cu besèric'a Romei, respetîve au primitu-o si prin acésta fapta preotimea romana tienundu-se acum de relegiunea rom. catolica, carea erà recepta, se vèrise intre barierele

constituțiunii, scapându astfel de robote și de alte greuminte nesuportabili, sub cari gemuse până atunci.

Asta apucatura, pre preoții, cari foarte mare încurgere au a supr'a poporului romanu, i-au deobligatu foarte câtra cas'a domni-
tória austriaca, ma chiaru și clasa nenobile a poporului, carea ca vitele portă jugulu sierbitutei privlă la dens'a ca-si la o fin-
tia mai innalta ca-si la solulu prevedintiei, care va sêl-u scape de sclavi'a seculare. Inse dupo ce capulu guvernului austriacu, care pe atunci cu bratiu de feru guvernă nu numai provinciile ereditarie, ci chiaru și Ungari'a și Transilvani'a, sub pretestu, că atâtu arcieruulu romanu de Alb'a Juli'a d'in arciepiscopeu degrada-
datu la stare de sîmplu episcopu, cătu și clerulu superioare romanescu nu ar pricepe teologi'a cea mai sublimă, ordenase ca numitului episcopu intru ajutoriu sê i se dea jesuiti, eara acesti-a neparasîndu neci aici firea loru in tóta lumea recunoscuta de a rapl cu ori ce pretiu frênele guvernării in manile loru, și nu numai preotimea, ci și episcopulu ensu-si deveni papusia in manile acelor'a: — insufletirea demainante incepù a se recorì, eara acceptările cele maretie scadiura, și rezultatulu fuse, cumca foarte multi d'între acei-a, cari trecuse la unire cu beseric'a catol. s'au desbinat, lapedandu-se de tôte folósele acele, de cari s'ar fi potutu bucurà ca uniti, numai pentru ca sê póta scapà de sub avid'a domnire a jesutiloru s'au reintorsu in sînnulu besericiei neunite, și urmatorii loru pana in dilele nóstre remàsera intru aceea-si.

Asta epocale miscare besericésca inse au avutu nescari rezultate bune pentru poporulu rom. d'in Ardealu, a nume: a fara de acea cumca unii d'între preuții romani cascigandu-si cultura mai inalta prin sciintie, au faptuitu multu spre luminarea poporului; și consciintia, carea e impreunata cu astfelu de miscări maretie, s'au desceptatu intru poporulu rom. d'in Ardealu, și acestu-a de la an. 1740 pane la 1780 fiindu in fêrbere ne intrerupta, la an. 1784 erupsese prin rescolarea lui Hori'a și Cloșca, dar' cu tôte că dupo ce se alinase prin putere armata, fâra îndurare ucidiendu-se intru cele mai crude torture toti cei ce luase parte fapteca, suferindu chiaru și multi nevinovati, or celu putinu fusese persecutati, ca romani fiindu obiectele batjócurei și a despretiului: — totu-si foculu sentimentului naciunale, care se desceptase nu au incetatu de a incaldì înimele, ma chiaru a lui rezultatu fusese acelu suplex libellus Valachorum Transylvaniae, care la an. 1791 prin episcopii rom. de ambe confesiunile

subscrisu atâtu de densii, cât si de mai multi preoti din clerulu superiôre se substernuse la marele pîncipe alu Ardealului Leupoldu II. si in carele pre temeulu documentului d'in 1437 ce l' amintisemu, se rôga: ca poporul rom. d'in Ardealu sê se recunosca si sê se recêpa de a patr'a naciune, avendu parte de tôte drepturile acele de cari se bucurà cele lalte trei naciuni.

Acestu rugamentu Leupoldu II. lau strapusu la dîet'a ce se tienù la an. 1791 in Ardealu, pentru ca sê se pertrateze si sê se intocmésca treab'a, dar' asta dîeta au facutu smintél'a de l'au datu spre comentare si combátere unui scrietoriu Sasu ce nutrià in peptu-si cca mai mare ura câtra naciunea romana, in fine rogarea fu lapedata cu cea mai mare mahniciune, ma episcopiloru cari o subscrisese li-se amenintiã cu actiune fiscale.

La an. 1834 naciunea romana voidu a intrebuintiã impregiurârile de atunci, de nou au subscernutu amarele-si plansori, ci fâra vre unu resultatu. Mai peticiunatu au — inca si la dîetele d'in anii 1837, 1842, si 1845—7, ci asêmene totu indesiertu, pana candu la an. 1848 prochiemandu-se, fâra invoirea Romaniloru, uniunea Ardealului cu Ungari'a, greumintele cari apesà mai vertosu pre Romani incetara ce e dreptu, inse naciunalitatea loru nu fu garantuita.

Dupo ce am insiratu aceste, voiu trece la descrierea trecutulu poporului romanu d'in Banatu.

Cumca pîncipele Gladu, carele dupo cum scrie neanumitulu notariu alu regelui Bel'a, au domnitu de la riulu Muresiului pana la cetatea de Aramu, àdeca pe pamentulu ce mai tardioru se numi Banatulu Timisiului, perdiendu batalia ce avuse aprôpe de riulu Timisiului cu ducii unguresci Zuardu si Caduci'a, dandu-le cetatea Chevea, nu fusese despoiatu de principatulu seu, neci poporul romanu d'in Banatu nu fu subjugatu, neci viétia-i naciunale politica nu fu nemicita; ast'a se pôte pricepe d'in enarârile ense-si a le neanumitului notariu alu regelui Bel'a, pentru câ densulu spune, cumca d'in semintlea lui Gladu dupo multu tempu s'au trasu Achtumu (Optumu) pre carele, prin prodiciunea ducelui seu Cinadu, l'au invinsu regele Stefanu. Asta impregiuare adeveresce, cumca Banatulu sub urmatorii lui Gladu pana in dilele regelui Stefanu avuse guvernul autonomu si numai pe acestu tempu s'au incorporatu in marele trupu alu patriei. Inse poporul romanu ce locuiã in Banatu si faceã partea cea mai mare a locuitoriloru si de a ici inainte, anca au avutu amenestraciunea s'a interna totu

pe base naciunale, precum ast'a de ajunsu se adeveresce prin cartea de privilegie data de câtra regele Ungariei Ladislau ale V. scrisa in Vien'a la an. 1457 in serbatórea lui Joanne botezatoriulu. — Originalulu acestui documentu se afla in arcivulu capitulare de Alb'a Juli'a, eara copi'a autentícata in arcivulu bese-riciei gr. n. u. d'in Lugosiu*); prin acésta Diploma se intarescu tóte libertátile, privilegiile si drépturile atátu a le nobililoru si Cneziloru, cât si a altoru locuitori romani d'in cêrcurile Lugosiu, Comiatu, Sabisiu, Meadîa, Almasiu, Crasióv'a, Bersav'a, si Iladîa, cari densi le cascigase in tempurile mai vechi dela regii Ungariei, pentru sierbîtiurile facute intru apearerea tienúturiloru de la Duna-

*) Acestu Documentu de o insemnatate fôrte mare istoricâ, se reproduce aici in traducere româna, in tóta estinderea sa, ca-ce este pre pucinu cunoscutu:

„Noi Ladislau din mila lui Ddieu rege alu Ungariei, Bohemie, Dalmatiei, Croatiei, duce alu Austriei, Stiriei si Marhionele Moraviei, damu a minte tuturoru câroru se cuvine, cumca: Noi la umilit'a cerere si instantiâ a credinciosiloru nostrii Mihailu Deji de Temesheli si Stefanu fiulu lui Sisman de Boziasiu, carea nu numai in numele si persón'a loru, ci si a tuturoru nobililoru, judiloru si altoru Români din Districtele Lugosiu, Sebesiu, Mehadîa Halmasiu, Crasióv'a, Berzav'a, Comiatu si Iladi'a, Maiestatei nóstre spre acestu scopu sau substernutu: luandu in privintia meritele credintiei si ale credincióselóru servitiuri prin disii nobili dîregutori — si prin toti Români, nu numai catra predecesorii nostri regi ai Ungariei, ci si catra noi au aratatu, de unde si buna placerea si multiamirea nóstra 'si—au cascigatu; ér' mai virtosu din privinti'a aceea, câ ei colocuati fiindu pre marginile regatulu nostru spre pazirea si apararea Vadulu Dunârei contra adesele incurgeri ale Turciloru, carii Regatulu nostru in partea aceea séu ilu prapadiâ, séu câ pre omenii din pârtile acestea fôrâ deosebirea sesului si a starei îi ducu in servitude, si pentru aceasta precum persónele, asia si averile loru sunt neincetatu espuse daunelor nevindecate, si greleloru schimbâri ale fortunei. Dreptu aceea voindu noi multiamirea nóstra ale întórce, tóte si ori ce

rea inferióre; ma intr' acestu patentu drèpturile vechi se immul-tiescu, se detiermurescu mai chiaru si se reguléza referintiele loru câtra statu. Acestu documentu l'au intaritu mai tardiu si Isabel'a vedu'a regelui Zapolia, concesiunandu totodata cetâtii Lugo-siului si insemne nobilitari pentru credînti'a si barbatiea locuitoriloru, ce o dovedise aperandu caus'a reginei. Aceste privilegie le-au aprobatu si le-au intaritu inca si Gavriilu Bători si alti prin-cipi ai Transilvaniei. Deci poporulu romanu d'in acele 8 cerc. amin-tîte, întru usuarea immunitâtilor capetate fusese totdeaun'a scu-titu si s'au bucuratu de densele nefindu turburatu de nimene, pana la alungarea Turciloru d'in Banatu, candu asta provincióra

privilegii ale disiloru si ale altoru Români, despre ori ce ale loru libertati, prerogative si drepturi articulate, ca si candu s'ar cuprinde in scrisórea nóstra presente, din cu-ventu in cuventu, le primimu si sub acelea conditii, greu-tati si servitiuri, sub cari au emanatu si prin predecesorii nostri regi ai Ungariei sau concesu, cu auctoritatea nóstra regeasca pentru aceiasi nobili romani, judecatori si cei lalti toti romani precum in presente asia si pe venitoriule iutarimu, si cu putere dea pururca le daruimu, si pro-mitemu pre ei toti, dela celu mai micu, pone la celu mai mare, in ale loru prerogative, libertati si drepturi ai ma-nutienea si conserva. Si ca nobilii Romani judecatori, si toti cei lalti romani, cu unite intre sine puteri cu atata mai bine se póta continuá disele servitiuri ale nóstre si ale regatului nostru intru apaparea vaduriloru Dunarei; amu decretatu a nu doná nimenui de aci 'nainte sate si mosii in disele optu dîstricte, decatu numai celoru cari pentru credinciósele loru servitii se voru recunósce de bine meritati prin disii Români, si acestea optu dsstricto neci odata nu le vomu despártii dela olalta neci doná cuiva vreunulu dintrensele, ci pentru sant'a coróna a tie-rei nóstre, cá si predecesorii nostri le vomu tienea impre-unata laolalta. Ba anche si mai susu atinsulu dîstrictu alu Comeatului, care prin inaltialulu principe D. Sigismundu Imperatu alu Romaniloru si rege alu Ungariei s'a fostu zalogitu lui Joanu de Huniadu (carele a fostu dupá acea Gubernatoriu alu Ungariei) ci iarasi sau rescumparatu

sub pretestulu si titlulu dreptului armeloru deveni sub domnirea guvernului austriacu, d'intr' acestu tempu au ajunsu mai antâiu sub amenestraciune militarésca, cara mai tardiu sub cea camerale. Chiaru si intracestu tempu inca mai pastrase poporulu romanu celu putinu umbr'a libertâtiloru de mai nante, pentru cá comunitatile se amenestrâ prin Cnezii (judii) proprii, cercurile prin Cnezi primari, si Districtele prin Prefepti. Asta impregiurare d'in urma o adeveresce si inscriptiunea latînesca de pre turnulu unei besérice gr. n. u. ruinate d'in Logosiu, si numai dupo ce sub Mari'a Teres'a la an. 1779 Banatulu se incorporase cu Ungari'a s'au desfiintiatu immunitâtile poporului romanu d'in Banatu

prin locuitorii acestui districtu, ilu inpreunamu iarasi cu celelalte siepte dîstricte, decretandu, ca, precum ori care din cele siepte, asia si dîstictulu Comeatului se se tiena de cele optu dîstricte si se se bucure de aceleasi privilegii ce si cele lalte dîstricte.

Pe langa aceea ne-amu invoitu, cá pe romanii nobili si diregatori se nui judece altulu nimene decatu, pre unu tîmpu alesulu loru comite; si déca ei nu voru fi multiamiti cu judecatá lui, se póta si se cutedie a apela procesele loru la judele curiei nóstre, si de acolo la personalá presentia a maiestatei nóstre regesci. Pe langa aceste voimu ca comitele si vice-comitele loru, alesi din tempu in tempu, se nu cutedie intru strangerea baniloru de pedeapsa si esecvarea judecatiloru inpreunatóre a lua calulu síeua, armele si oile celoru convinsi, si ale dá celoru cei voru convinge, si astufeliu de esecutiune se se póta implini numai in faciá judelui nobilu dela care depindu acei Români, dupa a sa modalitate. Ma pre urma cunóscemu pe predisii nobili Români de adeverati nobili ai regatului nostru, asemene facemu pe diregatorii lori esemti si scosi dela totu tributulu, care aru fi séu nóue séu altorá de platitu, si se nu cutedia nimene lucrurile si bunulu loru séu alu supusiloru loru, ori ince locu, alu oprí si se-cuestá, precum neci se indrasneasca cineva a chiamá séu a stremtorá pre aceiasi nobili romani séu pre ai loru supusi dupa pretensiunea cuiva la judecata straina se vine ca la atare judecata; si deaca aru avea cineva ver o

prin acelu cuventu alu legii: privilegia Valachorum tollantur. D'in acestu tempu au peritu si urm'a amenestraciunii naciunali a poporului romanescu d'in Banatu, infintiandu-se autoritátile comitatensî sub cari au statu Romanii d'in Banatu pana la finea anului 1848 darâ la guvernare nu avura neci o parte, de óra ce familielu nóbili cele vechie mare parte se prápedîse, or emigrase aiurea.

Tóte aceste adeverescu cumca neintemeiata e afirmaciunea acelu-u-a cari dicu, cumca numai reactiunea au nescocitu straintiele naciunali ale Romaniloru, fiindu câ áceste sunt dreptu straintiele sentimentului naciunale, care s'au desceptatu spre a cuprinde terenulu avutu si care í-se cuvine in poterea dreptului ístóricu.

cerere séu pretensiune in contra unuia din disii nobili romani séu díregatorii, sén in contra supusiloru lorú, séu déca aru sperá ca are acea (pretensúne) in contra supusiloru, atunci la nobiliu lorú; iarú in contra nobililoru si a díregatoriloru are de a-opropune la comitele lorú, care se va alege din tempu in tempu, cari deaca se voru aretá lenesi intru administrarea dreptatii, atunci sê potú apelá procesele la presentia júdelui curiei nóstre si deaca neci acolo nu li se va face dreptate, atunci la presentia maiestatei nóstre regesci, de unde fia carui júliu-toriu ei se va face júdecata si dreptate dupa cum voru dictá legile. In a caroru memoria si intarire eterna am bine voitu a stradá si a concede literile presente, intarite cu secretulu nostru sigilu celu usuamu ca rege alu Ungariei. Datu in Viena, in serbatórea taiárei ca santului Joane Botezatoriulu in anulu Domnului 1457 apulu a regaturiloru nostre si anume alu Ungariei in alu 18-le earu alu Bohemie in alu patrusprediecelea anu.⁴

Traducerea acésta este descrisa din Nrulu 21 a Foiel pe-atru minte, anima si Literatura, mi se pare in 1852. Se afla o Traducere si in „Chronica Romanilor“ de Georgiu Sinkai de Sinka, in Editiunea din Jasi Tom II. pag. 28—30.

Eara Testulu originalu latinu, se póte lege (ceti) in Disertatiunea istorico critica a lui Vasilin Maniu. Timisiora 1857 pag. 541—542 si in opulu meu „A Román nép és ügye“ Lugós, 1863, pag. 120—122.

Eu nu dicu cumca reacțiunea nu s'au opintîtu si cã n'au luatu parte intru spriginirea staruintieloru naciunali, ci ast'a o privescu ca-si pe ventulu favoritoriu ce isbesce in vîlurile corãbiei ce plutesce pre luciulu mării, carele usioréza numai sosirea mai curenda la limanulu doritu, si d'in parte-mi dechiaru, cumca nu credu ca sê se fie aflatu d'in sînulu naciunii romanesci intrege vre unulu atãtu de misielu ca densulu sciindu si vrendu sê se fie dejositu a se face ticalosulu instrumentu alu reacțiunii, — dara pentru cã cine-va pretînde drèpturi naciunali neci decãtu nu se póte inferà de a fi mercenariulu reacțiunii.

Dar' neci altfelu nu potu pricepe cu minteamî frãgile, óri ce cauza si ce felu de scopu ar avè atãtu naciunea romana, cãtu sî cele lalte naciuni nemagiare de a sprigini reacțiunea, cã-ci acelu dragalasiu restempu de 12 ani, carele cu colori atãtu de vie s'au descrisu a ici, vedînduse in goletatea sa, a fara de acea cumca in privinti'a materiale asta tíera si locuitorii ei fãra de osebite de naciunalitate i-au impinsu la sapa de lemnu, facandu-i cersitori, — or celu putínu au vrutu sê-i faca, cu multu mai adancu au ranitu naciunile cele lalte decãt pre cea magiara, carea in tíer'a sa celu putínu si-au potutu intrebuinti'a limb'a, candu d'in contra, Romaniloru si popóreloru slávices li-se impuse limb'a nemtiesca pe temeulu egalei injugurãri, va se dica a egalei indreptãtiri, — si in tienaturile locuite de densii, pana candu fiii loru erà persecutati, ostea strainiloru de Boemi, Moravi, Poleci, Cuceberi si Ddieu i mai scì ce felu de oficiali iconomisà ca-sî locustele, defaimandu, batjocurindu, persecutandu tíranesce si oprimendu pre toti cei ce cutedià a partenì or a innaintà interese naciunali, si cari nu voià a se inchinà pana la pamentu innainte a vointiei silnice a acestoru noii civilisatori.

Despre intemplamintele d'in 1848. cari toturoru ni-su cunoscute, despre cruntele lupte a le naciunalitãtiloru între sîne, si despre causele aceloru lupte, nu voiu sê graiescu, pentru cã nu vreu a spantecà ranele ce sunt aprópe de a se vindecà, vrendu a incungiurà totodata incriminaciunile imprumutate, in asta privintia, ajunga a dice numai atãt'a „Iliacos intra muros peccatum est et extra.“

Adancu sentimu toti fãra destîngere de naciunalitate, si ni pare reu pentru cele intemplete, ci eu marturisescu cumca cu bucuria patriótica am observatu in decursulu desbãteriloru acea aplecare acea intleleptiune si cuviintia, carea spre molcomirea si

impacarea naciunalităților au documentatu mai fiesce carele membru alu camerei, si sperezu cumca daca bunulu Domnedieu va spriginî vointi'e noastră, asta causa delicata, si pentru noi toti de cea mai mare importantia, cu staruintia comune o vomu asiediâ pe temciulu dreptății naciunali.

Tempulu si ocașiunea ni-se imbîa, numai câtu onorat'a cămera sê se apuce si sê se folosésca de dens'a, atunci apoi nu e potere, care ar mai potè triumfâ a supra-ne.

Dupô premitterea acestorua, trecu la discussiunea părții formale a adresei.

Eu Domniloru mei! partenescu form'a de adres'a (Felirat) in contra formeii de determinatiune, (Határozat) si fiindu ca se aflâ intre noi mai multi carii se mirâ, ca eu carele amu fostu de fatie la Diet'a din 1848/9 dela inceputulu pone la capetulu aceleia, si câ eu ca unulu ce m'amu tienutu atunci de partida democraticâ a radicaliloru, a caroru principii cu deosebire numai in catu privesce la modalitate eu si adi le professediu, si le voi marturisi totudeauna, cu tôte acestea nu votediu cu partida loru pentru detiermurire, ci cu liberalii moderatii pentru Adressâ: voiu se descoperu motivele ce me îndemnâ la acestu pasiu. (De tôte lâturile: se audimu!)

Décâ in casa acésta, séu ori unde aiurea numai a ceia s'ar fi adunatu ca Deputati, carii a luatu parte dela inceputu pone la capetu la Dieta d'in 1848/9, si pe acestia ca pe membrii Dietei pomenite de regele Ferdinandu alu V. legiuitu cunchiamate, ce legiuitu nu s'a desfiintiatu, ii avutu cunchiamá Presiedintele de etate alu aceleia Ladislau de Palóczy: in acestu casu Domniloru! si eu asi fi de acea parere, câ ca se ne aretâmu cunsecinti, amu avea de a esprime dorintia si vointia Tierii prin determinaciune, de-si eu cunsecintia cerbicósa nu o tienu in tôte cercustârile de conducátore la scopulu doritu, câ-ce in acésta privintia istori'a patriei noastre ni da destule esemple, d'intre altele voiu se amintescu numai unulu. A nume in Diet'a tienuta en anulu 1707 la Onod anche s'a decretatu o astfeliu de determinaciune, ca cea din 14 Aprile 1849 in Diet'a tienuta in Dobritienu, si totusi membrii a Dietei mentiuante a aflatu de bine in 1711 prin staruintia a lui Alesandru de Karolyi Generalulu Insurgintiloru, a se lâsá cu Generalulu imperatescu Pálffy in tractate de paciuire si cu densulu ca cu înputeritulu Imperatului Josifu I. a incheia in Satumare o paceficaciune definitivâ, cu care faptâ a loru numitii

a meritatu binecuventarea patriei, si nece de catu osend'a séu tocma blastemulu cunpatriitoru sei

Dupo ce inse acésta Camerâ nu este cumpusâ adi numai d'in medularii Dietei d'in 1848/49, ba si membrii acesteia carii se aflâ a ici, de esemplu si eu nu in puterea alegerei mele d'in 1848, ci ca Medulariulu Dietei cunchiamate de Franciscu Josifu Imperatulu Austriei ca Regele Ungarici pre 2-a Aprile a anului curinte la Buda spre incorunarea lui legalminte de Rege cunstitutiuonale alu Ungarici si spre alte agende, respeptive in puterea unei noue alegeri, si unui nou mandatu siedu, si cu mine d'inpreunâ siedu nu numai cei acumu anteia óra alesi ci si acci-a carii in 1848/9 anche a fostu Deputati, deci noi carii in annii 1848, 1849 amu fostu Deputati ensine amu lâsatu se perdemu tenulu pe carele mai inante stâmu, de sub petiórele nóstre: cugetu a fire de unu ce fôrte naturale acea impregiurare, câ noi pe acela, carele a cunchiamatu Diet'a presente nu 'lu putemu ignorá, câ-ce acésta nu ni permite nece cuviintia nece intielepciunea dreptu acea gravamenele Tierei numai prin modalitatea de Adress'a se potu esprime mai folositoriu.

Adress'a acésta eu nece de catu voiu se o indreptediú catra Imperatulu si Regele Ferdinandu alu V., precum propuserá acéstá Cundeputatii mei DD. Emericu de Zsarnay si Franciscu de Kubinyi: ci de a dreptulu câtrâ acelu-a, carele ne a chiamatu si fôrê de a cârui invoire a ici nu ne-amu vutu putea aduná cu atâtu-a mai pucinu a ne cunsvatui (zgomotu, si murmuraturi) si carele nu numai câ stâ pe culmea puterei depline ce o manutiene, ci este recunoscutu de tóte guvernele ale lumei intregi de Domnitoriulu Imperiului Austriacu a cârui parte esentiale si cea mai punderósa este Ugari'a (zgomotu si cuntra diceri).

Adress'a nu voiu se o indreptediú câtrâ Ferdinandu alu V., pentru câ de si este adeveratu acea, câ legile d'in 1848 densulu le-a datu si sântiunatu, dara de alta párte este si acea adeveru, ca Maiaestatea Sa in luna lui Sieptemvre 1848 in unu Memorandu cunpusu de Ministeriulu c. r. Austriacu, numitu Doblhof-Wessenbergianu, ânima legiloru din 1848 adeca Minísteriile de resboiu de finantie, de Commertiu, si a trebiloru esterióre le-a rechiamatu, si fiindu câ Dieta de atunci la acésta pofta nu sa inoitu, fu desfiintiata de M. Sa, acea inse a dechiaratu Rescriptulu regescu prin a carui putere fú desfiintiátá, de nelegiuitu, si a remasu permanente si mai de parte, pônê candu evenimintele de bataiâ de-

venira de a fi nefavoritorie pentru cauza revolutiunei, si dupa catastrofa dela Siria (Világos) dispârú de pe terenulu ocupatu.

Dreptu acea de si eu me aplecu cu tóta supunerea inantea bunetiei de comunu recunoscute a M. Sale Ferdinandu, dupô ce M. Sa a abdisu de demnitatea Imperatêsca-regêscâ, si sa retrasu la repausu: Abdicerea M. Sale o ieu spre cunoscintia simplâ, ca-ce me tienu de proverbiulu romanescu, câ e lucru fôrte ingratu a alergá dupâ unu caru, ce nu voiesce se ne ascepte. In Adress'a ce se va subscrerne M. Sale Franciscu Josifu inse voiú ca sê se facâ unu protestu in contra vatemarei a formalitatiloru cari cu ocasiunea Abdicerei M. Sale Ferdinandu, si a suírei M. Sale Franciscu Josifu pe tronu, in puterea dreptului publicu alu Ungariei era sê se observedie.

In fine amu ca se respundu la acelu assertu alu Domnului Colomanu de Tisza; câ adeca Diet'a are dreptulu de a se coaduna candu si unde aflâ de lipsâ.

In acêsta privintia s'a enunCIatu facatoriulu de propunere a Adressei D. Franciscu de Deak anche atunci cându a facutu propunerea, si a cunprobatu cu unu esemplu câ de-si Commisiunea regnicolare in 1790 a voitu ca in dîplom'a inaugurale apriatu sê se amintiêsca impregiurarea acea, câ Diet'a Tierei la ori care alu treilea anu sê se póte aduna in Pest'a chiaru si dèca nu aru fi cunchiamatâ, Staturile si Ordinele Tierei inse nu au primitu acestu proiectu câ-ce dreptulu de a cunchiama Diet'a Tierei îlu-a recunoscutu de a fire unu dreptu maiestaticu.

De ci d'in motîvele aduse, primescu propunerea D. Franciscu de Deak, privitóre la forma Adressei, necunditiunatu.

In privintia materiale a aceleia inse mi retienu dreptulu de a mi descoperi si face obserbaciunile mele la tóte punctele ce nu mi placu, pe atunci, candu se va discute din punctu in punctu (adeca dela asia numitâ à linea pone la urmatorea à lineâ).

(Vedi az 1861 év April 2-án Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának Naplója I. kötet, pag 375—379)

3.

(In siedinti'a XXXVIII. in 6. Juniu 1861.)

In caus'a verificarei a lui Joanne Popovicu Desénu, alesu de Deputatu d'in cerculu Radna Cottulu Aradu.

Marturisescu sinceru, câ dupa ascultarea cu atentiune a documenteloru cari a ici sà prelesu (cititu) in acêsta intrebaciune:

nu potu cuprinde cu mintea-mi cumu a potutu commissiunea verificatore propune ca sê se facâ o cercetare in privintia acestei alegeri. Că-ce acelu motivu de incúsâ, ce in cuntra verificandului 25 de individi in acesta causâ interesati aducu inante, că adeca Strata (drumulu) ce duce dela Aradu prin Sabateliu la locul alegerei la Radna, a fostu inchisâ cu catene (lanturi) deci densii a fostu impededati in mersulu loru la Radna adeca la locul alegerei; este prin atestatul aloru 170 de alegutori carii s'a infatiasiatu la Alegerea d'in Radna cu totulu nemîcitu.

Eara altu motivu in contra verificandului nu existe că-ce invinuirea simplâ ca adeca Popoviciu o patratu o crimâ de insielaciune, nu este doveditâ, si acêsta Camerâ nu pôte lua in consideraciune incriminâri neintemeiate. Deci me rogu de onorata Camerâ ca sê binevoiescâ a'lu privi pe cestionatul Deputatu, de verificatu.

(Vedi az 1861 év April 2-án P.sten egybegyült Országgyűlés képviselőházának Naplója II. kötet pag. 62.)

(Joanne Popoviciu Deseanu, carele avú prudintia de s'a alaturatu partidei precumpanitore a resolutionistiloru, si a votatu pentru Determinaciune, fu verificatu.)

4.

(In siedinti'a XI. in 8-a Juniu 1861.)

(La punctulu alu 8-a (à linea) a Adressei propusa de Franciscu de Deak, Contele Eduardu Károlyi de o parte, si Ablegatii români Vichentiu Babesiu, Vichentiu Bogdanu, Vasiliu de Butcanu, Aureliu Maniu, Georgiu de Popa, Josifu de Popu, Filipu Pascu, Joanne Popoviciu Deseanu si Aloysiu de Wlad de alte parte propusera unu Amêndemêntu, ca in locu de „nu din punctu de vedere magiaru, si nu a mesuratu intereseloru magiari“ sê se folosêca espressiunile „nu d'in punctu de vedere patrioticu, oru amesuratu intereseloru patriei“ si ca in totu cuprinsulu Adressei in locu de „Naciune“ sê se punâ „Tîer'a.“)

(Zgomotu) Sciu si cunoscu pré bine diferintia ce este intre naciunalitatea genetîca séu naturale si intre cca politicâ, si fiindu-

câ naciunalitatea politicâ nu e altuceva, de catu espressiunca diplomaticâ a trecutului politicu si istoricu, a vietiei, a conlucrarei si a înteresseloru commune, ce le au popórele diferite cari locuescu in una tíer'a polyglóta: eu din partea-mi nu asiu vedea ceva superatoriu pentru naciunalitatile nemagiare cari locuescu in patria acésta, in intrebuintiarea espressiuniloru, cari voimu a le modificá. In urma dechiaraciuniloru ce s'a facutu in acésta Camera eri de Ragalyi si Vertan — prin cari sa denegatu (tâgaduitu) esistintia naciunale a popóreloru ne-magiare cari locuescu in acésta Tíerá de-gradandu-se acestea in categoria de soiuri (faj.) — inse, d'in indemnulu de a incungiurá neintielegerea, si urmâriile neplâcute ce ar potea procede din acésta: eu, si ceialalti subscriptorii ai Amendementului de noi collectivu subscernutu aflâmu de lipsâ de a recumendá primirea espressuniloru ce sunt de o naturâ mai multa neutrale.

Ce se atêrnâ de ingrigirea fricósâ a amicului meu Pavel de Kalaúz, câ adeca décâ cuventulu „naciune“ s'aru lasâ a farâ d'in tiesutulu Adressei, au s'aru schaimba cu altu cuventu, atunci mai pe urmâ si numirea de „magyar“ anche s'aru potea trage la indoiélâ, — precum si la Dechiaratiunea a lui Gavriile de Klauzál, câ adeca déca noi cari ceremu modificatiunea acéa, vomu remanea mortisiu pe lungâ acea, locuitorii tieriloru straine aru cugeté câ representantii nemagiari voescu a se desbiná de naciunea magiarâ: dechiarédiu, câ noi carii avemu ónóre de a representa a ici cercuri in cea mai mare parte locuite de Români, amu datu destula probâ (dovadâ) despre respektulu, pretiuirca increderea si alipirea nóstrâ câtrâ naciune magiarâ prin acelu faptu alu nostru, câ amu lâsatu a ne alege la acésta Dietâ, respektive câ amu primitu alegerea nóstrâ de Deputati si amu venitu a ici, ca se conlucrâmu d'inpreunâ cu fratii nostri magiari si nemagiari la recâscigarea cunstituciunismului, si la totu ce tientesce la binele publicu alu Tieriei, si ca prin acestea se damu si noi ajutoriu la fericirea si inflorirea a acestei patrii, ce atâtea si asia de grele lovituri si nenorociri a suferitu, câ-ce este demnâ de o sórte mai buna si ferice! Dara pe de alta parte respektulu nostru câtrâ tramitietorii nostri, si aderintia-ne câtrâ naciunalitatea nóstrâ ne impune detorinti'a ca interesele nóstre naciunale se le inaintâmu si partenimu barbatesce cu energia, si cu cunsciinciositate la ori ce ocasiune si in tótâ óra.

de incriminâri, cu cari a acusat-o onoratulu Domnu Vertan, câ-ce acestu pasiu este o armâ cu doue taisiuri.

Credu câ-si va aduce anche a mente D. Vertan de pro-chiamaciunile Printiului Vindischgrätz edate in 1848/49 in cari dicea Inaltimea sa câ legile d'in 1848 numai o fractiune micâ ce o numea gunoiulu Tierci le dorescu, eara intielegintia cea ade-veratâ, si anume proprietarii mai mari din Tiérâ sunt cuntrarii aceluora, despre carii saru potea dice cu totu dreptulu câ nu in metasâ, ci in bissu (bársony, Sammet) sunt invescuti.

Si ôre intieptiesce a purcesu Printiulu Windischgrätz? si ôre plâcutu-ei-a intielegintiei magiarâ invinuirea acésta? si ôre nu a produsu acea tocma resultatulu cuntrariu?

Deci intrebuintiarea unei armâ ca acésta nu numai câ o tienu de una ce nece de catu conduce la scopulu doritu, ba o dechiâru si o tienu de stricâciósâ si daunósâ.

Noi Domniloru mei! inante de tôte avemu trebuintia de o cointielegere, ce ni tuturoru pré bine cunoscutu, si deosebitu noi Deputatii români suntem pe deplinu cunvinsi despre acea, câ noi avemu de a ne cointielege cu fratii magiari. Acésta cointielegere inse Domniloru mei nu se va potea ajunge pe astufeliu de cale, si prin astufeliu de dechiaraciune, cum a fostu ale D. Vertan, prin cari intielegintia românâ se suspentioneadié, se târêie prin pulbere si se calcâ cu petiôrele; ci o potemu ajunge numai prin fapte, ce au ca se se întemple pe bas'a desvoltarei a naciunalitâtiloru. In scurtu tempu se va lua la desbatere proieptulu de lege in caus'a naciunalitâtiloru: atunci va potea totu ensulu d'intre noi a esi la lumina dilei cu sentiemintele sale. Earâ pônê atunci ve rogu si vi recumendu Domniloru mei! ca se nu ne suspentionâmu, câ-ce suspentiunarea e armâ afurisitâ, ce numai blastemu, darâ nece cându produce o binecuventare. (Dreptu este, se mergem mai departe.)

(Vedi az 1861 év April 2-án Pesten egybegyült Országgyűlés képviselőházának Naplója II. kötet pag. 117.)

III.

Aprețuirea Activității mele ca Deputat.

1.

Alegerea ablegatiloru in Comitatu Carasiului.

Diua de 24. Aprile 1861 fú o di de insemnatate in comitatulu Carasiului, pentruca in acesta se tienura alegerile ablegatiloru pentru diet'a ungurésca.

Incatu este de coptu poporulu romanu alu acestui comitatu pentru libertate, si viétia constitutionala si nationala, adeverédia portarea lui in cele 6 cercuri alegatóre: Fagetu, Lugosiu, Sorlentiu mari, Bogsia, Oraviti'a si Sasc'a, in care tóte incordarile contrariloru nu fusera in stare de a abate pre poporulu romanu dela idea santa, cá si cu acésta ocașiune cu increderea s'a numai pre acela se'lu imbrace, pre carele 'lu tiene de mai meritatu pentru natiune, séu de si nu pentru acés'a, celu puçinu pre acela alu alege pre carele anim'a lui 'lu poftesce.

1. In cerculu Fagetului fú alesu Doctorulu de Drepturi si onorariulu notariu primariu alu comitatului Aureliu Maniu, barbatu anca in ani teneri, cu sciintie iuridice asia de bine prevediutu, catu ne indreptatiesce la frumósa sperantia. Principiile s'ale politice nationale romane n'amu avutu pana acum ocașiune ale cunósce.

2. In cerculu Lugosiului fú alesu in contra vointiei s'ale barbatulu natiunei Andreiu Mocioni de Foen, fostu senatore imperialu in anulu trecutu, si cunoscutulu inainte luptatoriu alu dreptului nationalu, cu carea alege alegatorii cercului Lugosiu dovedira si acuma o barbatia démna de a fi inregistrata in anelele tienutului, pentru ca nici terorisari morale, nici respectu personalu, nici influintieri mai inalte nu fura in stare alu abate dela acelu scopu propusu, de a da vointiei de alege asia o espresiune, care se insuffle respectu precum intrigelor, asia si intrigantiloru.

Momentositatea acestei alegeri indirecte chiaru si neromanii, dar mai alesu asia dis'a aristocratia din Lugosiu si de prin pregiuru, prin acea inpregiurare o mai redica, caci spre confundarea poporului s'au mai bine disu spre surparea candidatului de ablegatu — perdiendu speranti'a de a reesi cu unu subcomite Joane de Fauru — chiamâ pre faimosulu barbatu Euthimiu Murgu, celuce de 12 ani incóce tacú façia cu romani tacerea pescelui, in in asupr'a cârui insasi aristocrati'a de aicea in anulu 1845 cele mai aspre mesuri le intrebuintiase, demarcandulu de agitatoru infricusiatu a romaniloru de pre aicea, si mijlocindui straportarea la Pesta in prinsórea din edificiulu nou. (Neu-Gebäude.) — Ce programu politicu aru avé acestu barbatu, nu puturamu rescí, parte din caus'a indelungatei taceri a lui, parte din caus'a tempului celui pré scurtu, care elu inante de alegere aice 'lu petrecú; déca altcum espresiunile cu care se servi Domnialui in privinti'a mai multoru stralucite persóne romane si pentru interesulu nationalu binemeritate, nu nearu duce catra acea combinatiune, cá insasi Domnialui si acum cá si inainte de 13 ani de uniculu si supremulu romanu numai pre sine se se privésca, fara de a sci singuru, ca ce voesce. — Tóte agitatiunile pentru alegerea lui Murgu atata folosira, catu dintre 629 de alegatori romani numai 8 votara pre lunga Murgu, éra 621 pre lunga Mocioni.

3. In Sorlentiei marí se alese primariulu notariu alu comitatului Aloisiu de Vladu, unu barbatu fórté ageru, oratoru bunu, si precum in limb'a magiara asia si in cea romana potemu dice perfectu, inca si in anulu 1848—49 totu din acestu cercu ablegatu. — Despre principiile lui nationale romane potemu dice: ca dupa ale lui Andreiu de Mocioni suntu mai sanatóse. Densulu anca se bucura in comitatulu Carasiului de o frumósa popularitate.

4. In Bogsia se alese in contr'a a celoru mai resfirate agitatiuni pentru Georgiu Joanoviciu de Duleu si Valea mare — barbatulu celu patrnsu de simtieminte nationale romane Filipu Pascu, fostulu pretore in cerculu Bogsiei sub sistemulu picatu si de presentu jude cercualu totu in acelasi cercu. —

5. In Oraviti'a fú alesu unu subcomite alu comitatului Joane de Fauru, barbatu ageru, iuristu bunu, in caus'a nationala romana inse nu pe deplinu versatu. Ne magulimu cu sperantia, ca daca acestu barbatu se va convinge pe deplinu despre adeveratele neajunse de care patimesce poporulu romanu a marei Ungaria, cu totulu din altu punctu de vedere va privi caus'a nation. romana.

6. In Sasc'a fú alesu de ablegatu veteranulu in campulu lupteloru nationale romane V. Babesiu, unu barbatu, despre carele potemu dice, ca de doua decenii incóce tersesce, ara si sémana pe pamentulu natiunalitatii s'ale. Elu fú si de astadata de catra poporulu romanu alu acestui cercu alegatoriu cu o impunatóre maioritáte alesu.

Alesii ablegati suntu o formósa cununa de barbati, carea cu demnitate infrumsetiédiá pre alegatori. — De si acesti ablegati deocamdata nu toti 6 suntu asemenea patrushi de simtiemintele nationale romane precum acésta din cele mai susu dise le poturamu vedé, dara altcum si cei mai pucini insufletiti de spiritulu nationalu romanu, suntu barbati demni de tóta stim'a. —

Asia e, poporulu romanu din comitatulu Carasiului sciú si cu acésta ocaziune se'si implinéscá datorinti'a s'a nationala, inse pre lunga tóta voia buna ajungeva elu dinpreuna cu poporulu romanu si din alte comitate a se bucurá de vre unu folosu fericitóriu? Dumnedieu scie, avemu causa si de a ne teme, pentru ca nu toti ablegatii din cercurile de romani desu indesatu locuite suntu romani; esemplu spre acést'a ne póte fi comitatulu Timisiórei si alu Torontalului, dar' si altcum, insesi ablegatii nascuti romani nu ducu cu sine la diet'a unгурésca din Pesta vre unu programu de tóta natiunea romana precunoscutu. — Ce au dara de a face in dieta? intreprindevoru ei vr'o 10 la numeru o lupta pentru interesele nationale romane in contra suteloru de barbati ablegati neromani? acést'a nu o potemu crede, pentru ca nu este cu potintia invingerea; si asia nu le remane alt'a decatu acésta alternativa, au se se dechiare in solido, ca ei nu suntu in stare de a formulá petitiunele romaniloru, fara de a sci in privinti'a acést'a vointi'a a intregéi natiuni romane sub corón'a santului Stefanu cuprinse, séu a primi dela diet'a unгурésca acca, ce fratii magiari din gratia voru se dea dupa cunoscut'a loru devisa „a mennyire a mélytányoság megengedi“ „pre catu ecuitatea va ertá,“ fiva acést'a indestulitóre pentru romani, nime nu ne póte stá bunu; — pentru ce marginele acei ecuitati potu fi fórte elastice. Si pure ca tocmai causele cele mai susu enumerate si cunoscut'a restringere a fratiloru magiari in tóte acelea ce se numescu „drepturi asemenea pentru tóte nationalitatile au fostu acele suficiente motive din care s'au aflatu barbatulu natiunei Andreiu de Mocioni plecatu spre a depune de astadata mandatulu de able-

gatu la diet'a Pestei, si póte fi ca celu mai de aprópe viitoriu ne va convinge despre aceea ca si in acésta privintia principiile lui nu suntú desierte. — Y.

(Retiparitu din „Fóia pentru minte, anima, si Literatura“ Nrulu 21 din anulu 1861)

2.

Romanii in diet'a Ungariei.

Justum et tenacem propositi virum Non civium ardor prava
jubentium, Non vultus instantis tyranni Mente quatit solida . . .

Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.

(Cugetulu celu statornicu alu barbatului dreptu si nestramutatu in propusulu seu, nu'lu potú schimbá nice strigarile cele pretentióse ale conciviloru sei, nice faci'a cea infricosiata a tiranului ce 'i amenintiá; ci chiaru pamentulu de se aru cutropi din fundamentulu seu, ruinele acestuia strivindulu, 'lu voru aflá ne'nfricosiatu.)

Aceste vorbe ale strabunului nostru poetu se vedu a insuficti si pe stranepotii sei, pe cari cadíú sórtea de a aperá in in anulu mantuirei una miie optu sute siesedeci si unu in diet'a din Pesta drepturile cele mai sante numai ale maritei natiunei nóstre, ce'si trage inceputulu deadreptulu dela umanisatorii lunei, ci si drepturile cele eterne ale intregéi omenimi.

Dicundu aceste nu voimu a ne face mediulocu in manile altor'a spre a falsificá, insielá si a seduce opiniunea publica implendu Gazet'a (pe catu tempu avemu lipsa personale de ea) de verdi si uscate pentru unele personalitati, ce au pecatuitu greu in contra sangelui din care se tragu, in contra leagannlui in care se au leganatu si in contra tietiei ce o au suptu.

Acestia 'si potú indreptá conduit'a numai prin fapte, ér' cu atatu mai puçinu prin vorbe escusatóre, cu catu aceste in locu de a aperá apasa inca si mai greu cerbicea celui pe dreptu inculpatu.

A ici voimu numai a produce nisce fapte adeverate in totu intielesulu cuventului, nisce fapte, ce ne facu demni de numele ce'lu purtamu, demni de trecutul nostru celu canduva gloriosu, demni si de paradisulu cel'u locuimu dela Tis'a si pana la Carpati si de acoloa pana la Seretu.

Candu amu inceputu a ne cunósce pe deplinu noi pe noi, a cunósce neinfrañaiver'a putere morala si fisic'a ce diace in intrulu nostru, atunci amu ajunsu pe altii si 'i amu intrecutu intru curatieni'a cugeteloru nóstre cu dieci de dieci de ani.

Déca a potutu enuciá clasiculu poetu eternitatea natiunei s'ale, candu a cantatu inainte de unu deceniu pe „acum candu spirtulu clasicu in tine a renascutu; tu fiiulu direptateie temi ca esti pierdutu?

Iertenise acésta micâ esaltatiune, ce nu esprima nice in miniatura triumfele serbate de noi romanii in septemanile din urma prin reprezentantii nostri tramisi de unele tienuturi la adunarea tierei ce se tiene astadi in capitala asia numitei tieri magiaresci. Iertenise déca vomu fi tienutu pe confratele, pe cetitoriu pe unu minutu spre alu pregati la intrarea in salonulu trofeeloru ce voimu a i le presentá.

De abea incepuse a strabate cá prin sioptitur'a fama despre conchiamarea unei diete la Buda-Pesta, candu si incepura sufletele ómeniloru de competintia in lucrurile publice a'si pune intrebarea despre modulu conchiamarei si despre estinderea competintiei ei. Déca a fostu órecare intrebare momentósa in acestu obieptu, atunci s'a potutu numi grea si insemnata aceea, ca venivoru óre ai nostri la aceasta dieta or' nu? si déca voru veni, cum si cu ce conditiumi? ér' déca voru sosi, aveavoru curagiulu a dá pieptu cu prejudetiele, cu superbi'a cea nemarginita si cu capricele cele ce au radecini intielenite sute de ani in locul unde se voru aretá ei la lupta?

Diet'a se conchiamâ, reprezentantii tierei sosescu, intre cari cei doi protopopi din Bihoru sosira dela inceputu. Intre desbaterile preliminar ale deputatiloru sosira si altii dintre romani. Dupa ce se tienusera multe conferintie auneori si de lana caprina, sosira si deputatii Chiorului si dupa ei ai Crasielului, cari toti sierbescu intru adevveru spre onóre alegatoriloru.

Ca prin trécatu nu potemu se nu atingemu, ca in Fagetu, Lugosiu, Bogsi'a si Sasca fusesera contracandidati din partea fratiloru din gura, dar' acesti toti cadiura spre glorificarea numerulu maioritatiei alegatoriloru din acele tienuturi.

Sirieniloru avuramu oca siune de a le gratulá ca au facutu din verificarea lui Georgiu Popa unu evenimentu. Nu dupa multu se si facú inceputulu luptei.

Tocma precum se incepe lupt'a cu anteposturile ce se apropia laolalta, asia incepura ai nostri la verificarea lui Babesiu. Mai toti romanii vorbira care de care mai cu ardóre, pana candu Vladu cá unu vechiu invatiecelu alu lupteloru parlamentari, puse capetu tuturoru vorbeloru spunendu casei chiaru si lamuritu, ca fratele seu e alesu de romani cá romanu pentru meritele s'ale natiunale si pentru aceea nu póte fi incrediutulu altora, decatu alu alegatoriloru sci.

In acésta privintia inse s'a mai scrisu in aceste colóne, prin urmare fia destulu.

Mergemu puçintelu mai incolo. Din conferintiele preliminari se scie cá diet'a s'a impartitu in doue parti, una voiá ca se enuncia in puterea legiloru din 1848 ca gubernulu centrale se se întórca contra tíera si se se puna pe deplinu pe terenulu legiloru acestora si atunci voru voi a face pace cu elu, ér' altmintrelea ba. Pana atunci inse se se enuncia deplin'a egalitate a nationalitatiloru, religiuiloru si claseloru.

A dou'a parte cu vr'o diece cincisprediece capete mai mica a decisu a se mai adresá odata catra puterea ce domnesce in fapta, cá ea se binevoiésca a se întórce unde dicu legile din 1848 si atunci intre ea si unguri e pace. Ér' in privinti'a altoru întrebări se scie ce s'a vorbitu din partea lui Deacu conducatoriulu partidei, a carei propunere si vorbire a esitu in mai multe forme cá brosiura si ca protocóle dietali. Partea cea mai mare din romani fú in întrebarea despre form'a acestui d'anteiu pasu lunga partit'a lui Deacu

Partea neimpacata 'si perdu ducele prin mórtea lui Teleki si dupa cum arata rezultatele voturiloru se vede, ca numai din punctulu de vedere alu cuventului ce a legatu pe membrii acestei partide s'au mai sustienutu, dar' altumintrelea ungerii cu cei ce se tienu de cód'a loru erá toti una.

Nu asia romanii. Ei din inceputu erá atatu de diferiti in opiniuni, catu numai o putere nevediuata, ce se vede a se manifestá in santieni'a causei loru, 'i potú uni pe mai multí la unu cugetu.

Pentru cá se-i cunóscemu catu decatu 'i vomu si caracterizá puçintele, unde va veni vorb'a despre ei. Cá persóne de cea mai de frunte insemnate publicu, a caroru personalitate publicu, a

caroru personalitate de'mpreuna cu faptele loru suntu supusi opiniunei publice cu totu dreptulu, cugetamu ca nu se voru aflá atinse neplacutu.

Ne rugamu de indreptare de cumva vomu gresi la órecareva intru pucinele note caracteristice, ce le vomu aduce aici dupa catu ne iérta loculu.

Se 'i insiramu antaiu apoi se'i luamu la cautare dupa putintia.

I. Din Chioru: 1. Iosifu Popu, vice-capitanulu. 2. Ladislau Buteanu. Fratii Chioreni nu se insielara in aceste alegeri. II. Din Maramuresiu: 3. Gavriile Mihali, consiliariu gubern. Amu pune 4. aici si pe Georgiu Jura, dar' elu cá omu intieptu s'a desbracatu mai bine de eulu seu si s'a departatu cu totulu de romani, decatu se fia cu doue façe totu acelasi. III. Din Bihoru: 5. Simion Bica, si 6. Pap János, amendoi protopopi; apoi se nu credi corespondintieloru din Beiusiu . . . IV. Dela Aradu: 6. Sigismundu Popovicu, 8. Georgiu Popa si 9. Ioane Popovicu Desianulu. Intru adeveru gratulamam din suflete fratiloru dela Aradu pentru alegerile aceste nimerite in totu intielesulu cuventului. V. Din Carasiu: 9. Ioane Fauru; 10. Dr. Aureliu Maniu; 11. Filipu Pascu; 12. Aloisiu Vladu si 13. Vichentin Babesiu. Alu 14. Constantinu Iovanovicu anca nu a sositu. VI. Din Timisiu: 15. Ioane Misiciu; 16. Vichentiu Bogdanu; 17. Euitimiu Murgu; 18. Georg. Manase. VII. Zariadenii anca nu au tramisu. VIII. Ore Satmariulu se nu aiba nice unu romanu de deputatu? —

In cas'a magnatiloru suntu:

1. Iosefu Manu; 3. Manoile Gozdu; 3. Sigismundu Popu; 4. póte si Ionu Piposiu si decumva se va induplecá si episcopulu Oradiei mari, caci pe ceilalti doi DD. episcopi nu 'i recunoscungurii de regalisci.

Dintre acesti, Babesiu, Bogdanu, Buteanu, Maniu, Pascu, G. Popa, Popu Iosefu, Sigism. Popovicu, Ioane Popovicu Desénu si A Vladu, la tóte intrebarile despre nationalitate si indreptatire egale suntu acum intr'unu eugetu si intr'o intielegere.

Mihályi anca se invoiesce la cele mai multe intrebari natiunali, inse tiene uniunca Ardealului cu Ungaria de fapta complinita si 'i a mai remasu numai se asculte acum pe toti Ardelenii pe temeiuulu articulului VII. §. 4. alu legiloru unguresci din 1848, ér' nu pe basea censului de 8 fl. ce 'lu rocomenda armeanulu Vertanu din Bihor.

Fauru e dupa parerca nóstre decatu Mihályi ceva mai aventatu in pretensiunile s'ale nationali. Pana acum credea ca dela unguri se voru poté esoperá tóte cele drepte, inse precum se vediú din vorbirea lui, s'a desamagitu cu totul. Misiciu, cá unu omu crescutu de micu magiariesce se leagana anca pana acumu intre cei nestatornici. —

Dupa opiniunea nóstra cea fara patima si fara tendintia, pro-tropopii Bica si Pap János — in ideile loru, nu cuprindu interesulu nostru morale. Candu dice celu d'anteiu, ca ce voimu noi cu limb'a romana de oficiale, ca poporului totu atata 'i e, or' 'i vinu scrisori romanesci, or' unguresci, or' chinezesci, pentru ca elu prostu si dobitocu e si asia voiesce se remana? atunci nu poti se mai disputi cu elu. —

Denunciatiunile cele fipte pela Benedek, si spionariile unuia nu le mai pomenimu, ci amu dorí, cá se se reintórca si se fia viu. . . .

A sositu tempulu, candu aseliu de metechesca trebuescu nimiciti moradicesce in antea opiniunei publice, cá se se intórca si se fia vii, séu se dispara cá naluc'a.

Ne pare reu, ca unu talentu cá Jura s'a pierdutu cu totul de noi. Óre nu e sperare de intórcerea lui?

De Murgu ne dóre din sufletu, ca astadata anca nu potemu vorbi nemica de elu.

Manasse unu june crescutu sub conducere straina, fara de manuducere natiunale, e altumintea inocinte si cu plecari bune, ca pana acumu celu puçinu contra opiniuniloru romane nu s'a scutatu. Intr'alte se vede, cumca are datine a cam urmari pe Misiciu.

Se trecemu acum la ceilalti dechiarati romani:

Bogdanu avé la incepetu unii scrupuli in caus'a nóstra, inse acum 'si 'i a delaturatu cu totul si a remasu totu cu ai nostri.

Popu Iosefu cu o cercuspeptiune, ce 'lu caracterisedia impreuna cele mai salutari simtiemente, fara inse de a'si uitá de totu si de puntulu de vedere alu interesului personale, inse numai cá de lucru secundariu.

Buteanu, cá unulu ce a luat parte aptiva la evenemintele din 1848, a avutu ocasiune a'si face reflexiunile s'ale asupra referintieloru nóstre si a nu privi numai pe altii de fii ai libertatei si ai ideiloru celoru sublime, ci a simti cu nobila conscintia de sine, ca sangele din care se trage nu concede anteitatea nimenui,

candu e vorb'a de aperarea principiiloru celoru sante ale neamului sîu celu atatu de innoratu de altii pana in tempulu de faia.

Dr. Maniu si Popoviciu Deseanu, că unii ce se tienu de generatiunea de dupa 1848, nu potu las nice o indoiela despre curatieni'a simtiemintelorü lorü, si tempulu ii va mai desvali in fapte.

Sigismundu Popoviciu insufletitu de principiile s'le liberali, nu se retrage nicairea dela comunitatea celoru diece. re se ne mai incercamu a mai caracteriza pe Vladu, Babesiu, Popa si Pascu?

Pe celu d'anteiu 'lu arata destulu de favoritoriu vorbirile s'ale, r' pe cesti din urma 'i recomanda trecutulü lorü, pana la intemplantile cele din urma.

Nice loculu nu ne iérta, dar' nice nu amu face mare sierbitiu publicului, care 'i cunsece acum destulu de bine.

Dupa acestea se trecemu atatu pe la conferinti'a romaniloru catu si prin pertraptarile dietei, se-i vedemu cum ni se arata pe tribun'a publicitatei.

Pana a nu 'si tien Deacu discursulu, se compuse in conferinti'a romaniloru prin contielegere comuna unu amendamentu su indreptamentu la adres'a lui Deacu. Acesta spriginitu si de toti, afara de Manu, fispanulu, de popi si de Murgulu se predece presidelui conferintiei spre a o inmanu la alu doilea conducatoriu adresiscilorü, renumitulü intru eschiamarea in cuvinte frumóse a libertatei si egalitatei, baronului Etvs, spre a o comunică cu partid'a s'a, cu care s'a fostu dechiaratu a tien cea mai mare parte a romaniloru. Etvs primi scrisórea spre stricarea predatorilorü, ca dupa ce tienendui cu promisiuni, nu le dede respunsu vr' trei septemani, in dieta se dechiara, ca propunerei lorü anca nu ia sositu timpulu.

Desbaterile despre forma: ca adresa se fia, or' resolutiune? incepura. Recriminatiunile aruncate asupra guberniului din Viena le-amu auditu intru tta golatatea lorü, asemenea puterea argumentelorü unor in contra puterei ce domnesce in fapta. Aici i se concesa in diu'a penultima si lui Aloisiu Vladu se vorbésca.

Despre vorbirea lui Mihali nu ne aflamu in stare a judec, pentruca aceasta ni se pare cam nedeterminată, si asia fiindu cu indoieli e mai bine se o lasamu neatinsa: Cu tte aceste, unde au fostu cause de persóne su particularitati romane, Mihali a fostu totudeuna, care 'si a redicatu cuventulu c Romanu.

Se ne întorcem acum la Vladu. O personalitate cunoscută cu referințele din 1848, până în ultimul lor desfășurare, elu documentă casei reprezentanților din istoria care au fost români. La cele ce leserăm din conferințele regnicolare din Alba-Julia, mai adăugăm datele despre Banat cu atată seriozitate și demnitate și totuși cu destulă ardere și însufletire, încât a înflăcărat respectul în toți cei înțelepți, cu toate că nu se audă aplauze decât la spectacolele multor alții.

Nu știu dacă nu a fost această decizie Pesta, cea dintâia dată, când a documentat cineva ungușorilor în dietă, că românii au fost în Panonia (sau Ungaria de astăzi) națiune politică, până când se puse în corpul juris hungarici: „Privilegia Valachorum tollantur“ (drepturile românilor se stergă). Conchiziunea o a lăsat Vladu judecății celei prudente a colegilor săi deputați unguși, reținânduși dreptul de a vorbi la stăvărirea testului adresei în special.

Cum îi s'a remunerat încrederea vom vedea mai în jos. Atată înseamnă nu putem să repetăm, că protopopul cel destituit alu Beiusului, vorbindu la urmă dăsbaterilor, a spus, cumca în prăvele Ungariei sau în cartile ei de drepturi nu există nice un loc, unde se fătatate naționalitățile.

Mai vorbi în urmă și Misiciu frumos, înse vorbirea lui s'aru să potut lăsa altor, Gazetele Pestei dicea despre ea, că ar' să fost tare frumoasă și bună de s'aru să vorbitu cu o jumătate de anu mai înainte. Singurul interesu pentru noi e, că s'a declarat pe sene de romanu în ea, că multu puțin e demnu de unu talentu decât în sine. Durere numai că s'aru datu osteneala a să castigă cunoscință și convingeri, cari românilor ale ajută nu prea pot, dar' le potu strică cu atatu mai multu. Dăduse în partea celor drepti, și cascigundu și cunoscințele și convingerile de lips'a unui romanu adevăratu, Misiciu aru ajunge la noi o raritate clasică în arta oratorică.

După încheierea vorbirilor celor multe în privința formei potem dice că dezbaterile speciale a urmărit mai numai prin stăruința românilor, caror le promisese Deacu a concede strămături, numai de se va primi formă de adresă. — La votare precum dicem, românii afară de Manasse, Misiciu, Murgu, Popoviciu Sigismundu, Joane Popoviciu Desénu, Simion Bica și Pap János totu votară pentru adresă și așa această învinsă în formă cu 155 în contra la 153 de voturi. Da dacă se retrăgeu

romanii dela votu séu votau pentru resolutiune, atunci pacea cu Austria óre nu erá franta? si cari erau óre urmarile, óre nu desfacerea dietei? Cum s'a remuneratu si acestu ajutoriu alu romaniloru, inca va vedé pretiuitulu cetitoriu.

Ne mai putenduse acceptá adres'a en bloc adeca fara nice o stramutare odata pentru totudeauna, fiindu ca Deacu 'si deduse vorb'a in scrisu; se incepú desbaterea dupa puncte.

Indata in 7. Juniu la inceputu se scula Georgiu Popa si propusa in numele romaniloru celoru de façia, fiindu ca Vladu, Babesiu si Fauru lipsea din intemplare, ér' Murgu si protopopii de'mpreuna cu Misiciu si Manase inca nu erá espresi la acésta, propusa dicu, ce? eata cel ca unde vine in adresa „a magyar nemzet képviselői“ (representantii natiunei magiare) se se puna in totu loculu! „Magyarország népképviselői“ (representantii poporulului din Ungaria) pentruca aici suntu mai multe nationalitati, cari tóte pretindu recunóscere; mai incolo chiaru si in articolulu 5 din anululu 1848 inca sta „Magyarország“ (tiéra unгурéca) nu „Magyarnemzet“ (natiunea unгурésca). Ungurii s'aru fi invoitu in vorbe, dar' nu in intielesu, pentru ca ei in Ungaria cunoscú numai o natiune. Asia dara ce a fostu resultatulu, candu a venitú vorba la votare? Presiedintele formuleadia intrebarea repetendu propunerea romaniloru si dice, ca cei ce voiescu cá adres'a in acestu puntu se remana nestramutata se se scóle. Mai intreaga cas'a, adeca peste doue din trei parti se scóla numai unde si unde vedeai cate unulu siediundu impreuna cu acea particica mica dar' infricosiata, ce 'si a luatú loculu de siediutu in coltiulu din dereptu alu partei drepte numita: az „oláhok szeglete“ (coltiulu olachiloru*). Asia romanii caditura cu acésta, inse nu spre bucuri'a invingatoriloru. Nu e ore triumfulu invinsului, candu contrariulu in locu se salte de bucuria, se rusinedia, se supera, jelesce si se intristédia in consciinti'a pecatului seu? Spriginindu acestu propusu vorbise Buteanu pe lunga Popa, spunendule la Unguri, ca alegatorii lui mai bine voiescu a purtá jugulu sclaviei anca odata cá romani; decatu a se desbracá canduva de caracterulu lorú cá parte a natiunei romane si asia a se contopi in órecare alta.

Josifu Popu totu din Chióru vorbi pentru propunerea lui Popa cu nesce espresiuni tare cumpanite dar' si bine nimerite. Cas'a ce e dreptu s'a uimitu la vorbirea lui Buteanu cea sonóra

*) Acestu coltiu eu 'lu-am infintiatu

si impuitoare. Galeria stenga cá unulu se redica depe lavitiele s'ale si damele 'si aratau placerea, dicundu: „De s'aru intórce numai cu fația si catra noi, se vedemu si tipulu celui ce ne a stirnitu din siediturile nóstre.“ Cu tóte aceste, resultatulu 'lu scimu.

Aceasta balansare a fostu celu d'antaiu inceputu alu actului in lupt'a cea regulata, ce a urmatu sambata in diu'a a doua a desbaterci punteloru adresei adeca in 8. Juniu.

In intielegere cu romanii ese contele Eduard Károlyi, celuce a avutu oca siune a cunosce opiniunea Europei despre nationalitati si propune, ca unde e: „nem magyar szemponból,“ „nem magyar érdekek szerint“ (nu din puntulu de vedere magiarescu, nu din interesu magiarescu) se se puna „nem hazai szemponból, nem hazai érdekek szerint“ (nu din puntulu de vedere alu patriei, nu in conformitate cu interesulu patriei).

Acésta propunere fú spriginita si de Simonyi si de altii dar' mai alesu de romani, afara de Murgu, Bica si Pap János. Si ce cugetati a reesitu acestu propusu? Nu, ci din preuna cu accia, cá in totu loculu in adresa unde e „nemzet“ (natiunea) se se puna „ország“ (tiér'a) a caditu.

La aceste se scula Kalauz, dicundu ca neconcedienduse vorb'a „natiune,“ mane poimane aru cautá negata si tiér'a.

Klauzal fostulu ministru voiesce, cá ceart'a nationalitatiei se incete. Se vedemu inse sum le respunde Vladu pe neasteptate cum 'i e datin'a cu o desteritate, ce e daru dela Ddiu datu unoru ómeni pentru astufeliu de impregiurari. Vladu dise: „De cunoscutu cunoscu eu fórté bine destingerea ce custa intre nationalitatea genetica si politica nu e alta, decatu esprematiunea diplomatica pentru mai multe nationalitati, cari au acelasi trecutu istoricu si aceasi confaptuire intr'o tiéra de mai multe limbe; chiaru pentru aceea eu nu asiu aflá nice o pedeca, déca in testulu propunerei de adresa s'aru folosi espresiunea „natiunea ungara;“ inse de órece totusi la desbaterca de eri s'a pusu la indoieála esistinti'a natiunale a altoru nationalitati din tiéra si se degradara cu numitur'a de „vitie,“ atatu eu catu si amicii mei cei ce subscrisera modificatiunea propusa, tienemu de lipsa, cá in loculu espresiunei „natiunea“ se se folosésca o espresiune neutrale, deci eu tienu, din acestu motivu cuventulu „tiéra“ de celu mai acomodat.

„La dis'a amicului meu Pavelu Kalauz, cumca de se va sterge numele „natiune“ atunci mane poimane aru poté cere

cineva cumca nice numitura „Ungaria“ se nu se mai folosésca, mai incolo asemenea si la observatiunea conrepresentantului Gavril Klauzal, cumca astufeliu de dorintie aru stirni in tíera straina, idea ca natiunile cele diferite aru voi cumva a se lepadá de tíera, 'i obserbu, cumca noi cei, pe care no au alesu de representanti tienuturi cu poporatiune numai romanésca, amu aretatu pretiuirea si respectulu catra natiunea unгурésca chiaru prin aceea, ca neamu infaciósiatu la aceasta dieta insemnata, spre a luá parte la opulu celu mare alu constituirei celei nóue; inse de alta parte ne impune respectulu catra alegatori si catra nationalitatea nóstra datorintiele de a ne aperá in or' ce modu se póte si la fiacare ocasiune drepturile nóstre natiunáli si anca cu energia si cu consciintia curata, inse cu tóte acestea asecuramu pe onorat'a casa, ca noi vomu folosi tóte spre a remané totudeauna pe terenulu moderarei si alu cuviintiei si cumca vomu sprigini intielegerea cea fratiésca, inse nu o vomu impededá.

Aici afla Eötvös baronulu cu cale a respunde cu o siretia si cu o vulpia, ce numai cei ce cunoscu lucrulu o pricepu, adeca, ca aceasta intrebare fiindu prea momentósa, nu se póte resolvi prin vr'o cateva cuvinte din adresa, ci numai mai tardiu. —

Numai vorbirea cea impacatóre a lui Bogdanu impaca cas'a cea esagerata de vorbirea lui Vladu. Luni in 10 Iuniu nou s'a inceputu lupt'a cea mare. Cu intielegerea comuna a romaniloru Sigismundu Popoviciu face propunerea, ca unde e vorb'a despre natiunalitati in specialitate, se se iée alinea din proieptulu remasu de Teleki si propusu de Colomanu Tisza.

Aceasta motiune se ajuta prin votu din partea tuturoru romaniloru, afara de protopopi si Murgu. De vorbitu au vorbitu Fauru intr'unu modu ce a insufletitu pe totu romanulu si a rusinatu pe cei ce pórtá libertatea si patriotismulu numai in gura, dicundu, ce celuce nu recunósce si nu se încérca a multiami idea nationalitatei, acela nu cunósce istori'a ér' celuce 'i sta in contra se contrupesce de puterea ei cea neresistivera.

Aureliu Maniu arata ca chiaru prin tienacitatea loru romanii arata caracterulu loru de romani.

Ioane Popoviciu Desianu disa: numai atunci va fi pace intre romani si unguri, candu voru impartí tóte fratiesce.

Asemenea partini si Misiciu acésta propunere. Toti oratorii acestia, tienendu discursuri destulu de pe largu nu lasara nimeniu indoiéla, ca 'ei esprima adeverata opiniune a alegatoriloru lor.

Tisza Kálmán inca vorbi in favórei, fiindu ca erá din proieptulu seu.

Ce fú inse rezultatulu votarei? — Caderea proieptului nu formulatu de nou de catra romani, ci scosu din alu lui Teleki si Tisza.

Astadata au fostu romanii chiaru mari in caderea loru.

Tiér'a, natiunalitatile celelalte, Europa, ba chiaru lumea intreaga póte acum vedé ce insemnédia in Pesta egalitatea natiunalitatiloru.

Candu ei, fia adresisci or' resolutionisci, mai bine de doue din trei parti, intru o adresa, care nu e lege, ci numai unu feliu de programu, nu se potu indupléca a primi nice in principiu nice in principiu nisce modificari ce suntu din proieptulu unei partide, ce numai de voiá, avé maioritata in casa; atunci ce vei poté sperá a scóte la cale canduva pe calea legislatiunei?

Triumfulu romaniloru e si aici santiania causei loru, ce face cá se se infioredie din sufletu contrarii invingatori. Va vedé fiacine catu pretiu e de pusu pe chiamatiunile si pe vorbele cele frumóse.

Se vediú la acésta ocasiune ce au castigatu romanii prin loialitatea loru, ca au insciintiatu pe Eötvös mai in ante, in locu de a se discipliná ei pe sine, pentrucá se fia o inima si unu sufletu intru tóte.

Venimu acum la a patra di, la diu'a luptei celei din urma decidiatórie.

In 11. Iuniu (Martí) se cetescu mai incolo paragrafii adresei. Vine caus'a Ardealului pe tapetu. Veteranulu nostru Gavrile Mihályi si mai motivédia odata dorinti'a de a ascultá pe ardeleri, inse pupa e lege de alegere care se nu tiena censulu de 8 fl., ci se se modifice in sensulu celei din Ungaria, (unde vine pe unu patrariu de sesiune censulu mai numai de 3 fl.?! proieptulu lui a cadíutu si dupa dinsulu se provóca Babesiu, fiindu ca se insemnase se vorbésca.

Cu o flegma, ce nu esti prea indatinatu a o obserbá la Babesiu sub alte impregiurari, incepú a analisá caus'a Ardealului atatu de cu sange rece, incatu ti se para ca vedi unu anatomu separandu membrii cadavrului seu, fara de a se conturbá de zgomotulu celoru de prin pregiuru, cari se patrunsera pana la medu'a de cutediarea acelu omu micu cu tonu moderatu (precum dice „Oesterreichische Zeitung“ despre elu). O putere morale de

uriasiu a fostu de lipsa spre a fi in stare a descoperi astufeliu de convictiuni in antea reprezentantiloru unei tieri, ce se tiene de articlulu din 48 mai tare cá Turcii de Coranulu lui Mohamedu. Cu catu erá zgomotulu mai mare, cu atatu vedéi pe fačia lui Babesiu cum 'i cresce curagiulu din convingerea, ca cunun'a s'a de lauri va fi impletita de prevediuta cadere a proieptului seu subscrisu anca de alti noue insi adeca de Bogdanu, Maniu, Popu Iosifu, Buteanu, Sigismundu Popoviciu, Ioane Popoviciu, Vladu, Pascu si Popa. Marétia erá increderea in dreptulu seu, ce o vedéi stralucindu pe fruntea celoru diece conmilioni, fačia cu o casa de 300 de insi. Babesiu le spuse, ca uniunea nu e legale, ér' déca aru fi de o suta de ori legale, nu e drépta. De candu se tienu in Ungaria diete, astufeliu de temeritate nu a aretatu nimene in contra Coranului ungiurescu, cá Babesiu si consotii lui.

Cu aceast'a nu a fostu destulu. Se scula in urm'a urmeloru George Popa si anuncia casei, ca elu partinesce din sufletu propunerea lui Babesiu si da consiliu, cá uniunea cu Ardealulu de se va face, se se faca ascultandu pe ardeleni acasa, ér' nu facundui cu sila se se unésca, pentruca infratirea silita e mai rea decatu inimizia pe fačia. Dupa acést'a esi cu proieptulu ca unde e vorba de egalitate se se puie si vorb'a „és születés külömség nélkül“ — fara de distingere „de nascere.“)

Ai fi crediutu, ca doue vorbe din patru silabe se revoltedie cas'a intréga, mai alesu cam la capetulu vorbirei, unde a dedusu stergerea casei magnatiloru?

Mai toti se sculara in picióre. — Unu strepitu si unu murmuru erá cá la turnulu vavilonului. Junele conte Keglevich numai nu a saritu peste mas'a s'a notariale, atatu erá de infuriatu. Altii murmurau innecandusi obieptiunile in sine. Reactiunariu, hotiu, misielu, spandiuratu, platitu, le potéi audi nu pe fačia, dar' in sioptiturele unora catra altii, pe candu altii dicea éراس: „bizony Isten igaza van“ (Dieu dreptu are) Bonis fostulu vigeriu alu corónei, striga scanteiendu din ochi „ca vorbele lui Popa mirósa a Viena.“

Mai vorbesce ceva si Madarász, dicundu, ca nu e timpulu a aruncá astufeliu de vorbe si a invrasbi cas'a.

Cu atat'a nu 'i destulu. Infuriatu cá unu tigru se scula Tisza László si numesce pe Babesiu doctoru c. r. ér' pe Popa, c. r. pretoru si cu franture de vorbe, tremurandu se incerca a

refrange pe Babesiu, dicundu, ca elu cunósce poporul Ardcalului si nu crede, ca ardelenii 'lu aru fi imputeritu a vorbi asia.

Aduse aninte, ca repausatulu in Domnulu episcopu Lemeni a fostu amiculu uniunei cu o parte mare din romani si cá martiru 'si a datu sufletulu in tíera streina pentru caus'a cea santa a patriei unguresci.

La acést'a se scula Babesiu éراسi cu o nepasare infiorátore si 'i spune pe scurtu, ca cele aduse de elu suntu fapte si se potu ceti in gazetele romanesci in tóte dilele, si ca Lemeni anca a pusu juramentulu in contra uniunei in campulu libertatei.

Audiai sioptindu in galari'a magnatiloru dicundu, ca misicii de romanii se jóca numai cu dieta. Ingrigitoriulu pentru ordine fú necesitatu a demandá unui Domnu de ai inaltei table de susu se'si tiena gur'a se nu vorbésca. In esagerarea s'a nu sciu respunde ast'a decatu „hiszem ezek az oláhok“ (deci ca olahi acestia“).

Cu tóte acestea vighitoriulu nu se confundá ci 'i adusa aminte, ca or cine aru vorbi si or cum, a ascultatoriului datorie e se taca.

Intre aceste se scóla éراسi Popa si cu o surridere compatimítore se escusa, ca elu nu a propusu cu cugetu se inzgometie cas'a.

De elu e departe orce patima, prin urmare si retrase proieptulu.

Da ce se vedi? Pana se intemplara aceste Eötvös si gasise unu instrumentu in contra lui Popa. 'I dede in tinda instructiunile de lipsa si 'lu mana se'si faca datori'a.

Cá o furia cu siepte capete intra Misiciu in casa si neastep-tandu se ajunga la loculul seu in scaunulu antaiu alu partei stinge, se puse in scaunulu antepenultimu din partea dreapta si de acolo striga in contra celoru ce strica bun'a intielegere cu pretinsiunile loru si dupa ce se terei puçintelu prin pulbere din antea magnatiloru si a aristocratiloru complimentandui pentru stergerea iobagiei facú tocm'a ceea ce a vrutu se faca Vertanu cu Mihályi, precum vomu vedé mai in josu. —

Ce nu face caracterulu neconsolidatu? Eri documentase casei, ca proieptulu celu romanescu alu lui Sigismundu Popoviciu e alu capului unei partide respectuóse si asia nu e cauza de alu refrange, ér' astadi se lasa de mijlocu in contra fratelui seu, ce propusese doue cuvinte in favórea egalitatei.

Astadi 'i potemu dice lui Misiciu: „si tacuisses.“

Una anca nu o potemu trece cu vederea. Unu deputatu alu romaniloru din Bihoru anume Vertán, de pe nume se cunosce ca e armeanu nu 'i unguru, se scula mai de unadi, si arunca intielegintiei tóte cele ce le tiene elu de periculósc in cintirile romaniloru. Mai vorbi elu atnci multe necalite, la cari Mihályi voii a nu 'i remané datoriu. Asia s'a si intemplatu ca Mihályi la vorbirea s'a din urma se descarca asupra lui Vertanu cum i s'a cadiutu.

Vertanu s'a incercatu a 'i respunde, dar' in obrasnici'a s'a atatu a mersu de departe, incatu a facutu din romanii, ce 'lu alesesera, chiaru vite, dicundu ca ei au lipsa numai de averi materiali, nevrendu a sci de nebuniile natiunalitateri romane si de visurile Dacoromaniei, cari suntu numai scorniturele celoru imbracati in metase si in panura fina s. a. s. a. Bagsam'a nu a obserbatu ca sosesece Vladu care esise afara pe unu minutu, ca de 'lu dieria, de buna sam'a nu 'si arata clontiuulu caci mai alaltaieri s'a uitatu antaiu se veda, ca vine Vladu si numai dupa ce nu a fostu acolo a inceputu a se nerusina cu calumniile lui.

Déca si lau aratatu inse, sciu ca nu ia fostu móle la cóste, candu s'a sculatu Vladu mai in urma de 'i au demonstratu, ca chiaru asia dicea si Windischgrätz in anulu 1849, ca in Ungaria numai maturatur'a poporului e nemultiamita, cu tóte ca intieleginti'a intréga crá pentru caus'a natiunale magiara.

Asia se fini aceasta discussiune nefericita, din caro se vede ca fratii conlocuitori catu au invetiatu ei in timpulu suferintieloru de doispredece ani.

Bine a disu celu ce a disu: „qui jugum fere nequit, libertatis est incapax“ (celuce nu póte portá jugulu nu póte sinti dulceata libertatei).

Cine a ascultatu la cuventarile cele multe pline de blasteme asupra celoru doispredece ani din urma a cugetatu cu dreptu cuventu, ca propunerile romaniloru nu voru avé nice o pedeca, dar' Dómne cum s'a insielatu, nu sciu spre daun'a nóstra séu a conlocuitoriloru nostri. Romanii celu puçinu potu stá cu fruntea deschisa in antea lunei, ca ei au priceputu spiritulu timpului seu.

De aru cugetá cineva catu a fostu de greu pana se au unitu si cei diece la olalta in principie? Din inceputu era optuspredece insi si compunéu celu puçinu 16 elemente de opiniuni.

Acum inse din darulu lui Ddicu suntu in maioritace cei

drepti, numai de aru durá pana in finitu bun'a intielegere ce s'a consolidatu.

Numai una amu obserbat'o cu durere, ca unii anca si astadi cugeta ca patriotismulu costa intru a nu se increde nice decatu in nemti, dar' a se increde prea multu in unguri. Discret'a nóstra opiniune inse aru fi: „da 'i fiacarui increderea ce o merita dupa faptele s'ale.“

Iata aceste sunt pana acum luptele romaniloru in diet'a Ungariei.

Fiacine va poté judecá unde diacu simtiementele si principiele cele mai curate. Pana se luptau ai nostri numai prin comitate poté dice cineva, ca e numai réu'a vointia a unora, dar' acum chiaru diet'a si a aratatu angustimea sufletului chiaru si la staverîrea principiiloru.

Romanii in caderile loru au seceratu lauri, pe candu invingatorii remasera de judecat'a lumei. Nice unulu din reprezentantii celorulalte nationalitati neunguresci nu 'si a redicatu tonulu pentru propunerile romaniloru, ci unu slovacu si unu serbu in contra.

In 12. Iuniu mai la capetulu adresei propuse partea resolutiunei, o schimbare ce (fiane iertatu acésta asemanare triviale) a facutu cá adres'a se fia mai resturnata si asia acea partita facú ca vac'a cea ce a lasatu se se mulga pana a a fostu plinu siustariulu, ér' atunci a datn cu piciornlu séu altu ceva si mai scarbosu.

Indreptarea nu recunósce abdicerea lui Ferdinandu de tronulu Ungariei.

Romanii: Bika, Buteanu, Bogdán, Mihályi si Popa au fostu pentru adres'a lui Deacu, ér' Jura, Manasse, Misiciu, Murgu, Pap János si Popoviciu Sigismundu, nu. De façia nu au fostu Babesiu, Fauru, Maniu, Pap Iosifu, Pascu si Popoviciu Ioane.

Vladu 'si lua pentru cele trecute satisfactiunea de a fi de façia, dar' a nu votá singuru in tóta cas'a.

In 13 Iuniu au fostu serbatóre grecésca, dar' si fara aceea erá lipsa de timpu pentru redactiunea adresei intregi.

In 14. Váradi si Tisza vrura asi retrage amêdemêntulu, dar' Deacu nu concese pentruca acceptatu fiindu, e decisulu casei, care nu se póte stramutá.

Ioachim Muresianu.

(Retiparitu din „Foia pentru minte, anima si Literatura“ Nrulu 24 si 25 din anulu 1861.)

Die Rumänen im Banat und in Siebenbürgen.

Wenn des Winters Gewalt nach längerer Herrschaft endlich gebrochen wird und seine bis daher geübte Macht mit jedem Tage sich lockert, alsdann durchfliegen des Windes Boten das weite Land und reinigen die von Dünsten geschwängerten Lüfte, damit der Frühling sein neues Reich gesäubert finde von Allem, was schädlich und verderblich ist. Ebenso ist es im Leben der Völker und Staaten. Nebelstände und Ungerechtigkeiten, hätten sie auch Jahrhunderte lang als Recht gegolten, hätten sie mit eiserner Strenge jeden Widerspruch zu Boden gehalten — endlich erweisen sie sich doch als schwach und ungenügend gegenüber den Anforderungen der Zeit und ihrer Bedürfnisse. Auch hier gehen den besseren, weil nothwendigen Zuständen die Sturmvögel voraus; es treten Männer hervor, die kühnen Herzens der Wahrheit die Ehre geben, und die mitunter als unantastbar hingestellten Gebrechen mit fester Hand ihrer gemachten Glorie entkleiden, nicht achtend, daß sie damit vielleicht Stürme heraufbeschwören können, die sie selbst in ihrer Existenz gefährden.

Fast jedes Volk findet in Zeiten der Aufregung und der nicht mehr hinauszuschiebenden Entwicklung seine Männer, welche das mit bereedtem Munde auszusprechen wagen, was die Seelen Tausender erfüllt; welche muthig genug sind, für Ideen, die die Geister der Masse nur unklar bewegen, öffentlich aufzutreten, selbe zu leiten und zu regeln, und für selbe zu dulden und zu leiden. Sie thun sich selbst genug, indem sie ihrer Mission nachkommen und finden endlich die einzige Belohnung in dem Gefühle ihrer gehobenen Stimmung.

Auch das Volk der Rumänen ist in das Stadium getreten, wo eine durch entsefliche Schicksalschläge verlorene Selbständigkeit sich im Gedenken all des erlittenen Unrechts zu neuer Thatkraft emporjährt und auf dem freien Ringplatz der Nationen seine Kräfte zu erproben und zu bewahren sucht. Befähigte Männer voll tiefen Wissens und hoher Begeisterung traten auf, um in Schrift und Wort von Rechten zu sprechen, die lange genug als nicht vorhanden behandelt wurden, unbekümmert, ob ihnen mit ihrem Vorgehen vielerlei Ungemach erwuchs und nur das Ziel im Auge behaltend, den Gefühlen und Hoffnungen ihres Volkes Anerkennung und Geltung zu verschaffen.

Als nun die Völker, welche die Marken des schönen Ungarns bewohnen, sich auf den Ruf ihres Königs zusammenthaten, um auf dem Landtage öffentlich zu verhandeln, was jedem Gliede der Ein Ganzes bildenden Familie gut sei, schwiegen die Vertrauensmänner der Rumänen nicht und

erhoben unverzagt bei jeder Gelegenheit ihre Stimme, um für Das einzustehen, was in den Herzen ihrer Auftraggeber voll und kräftig lebte. Kein anderes Volk der ungarischen Krone konnte sich rühmen, gediegenere Geister zur Vertretung seiner Interessen abgeordnet zu haben, und was die Logik der Beweise, die Wärme der Vorträge betrifft, so waren die Vertreter der Rumänen ihrer Vorfahren, der Römer, in jeder Beziehung würdig. Und darin eben wurzelt die Allgewalt einer alten Cultur. Wenn auch Jahrhunderte der Barbarei und Gewalt sie zum Schweigen gebracht: der erste Lufthauch einer besseren Zeit läßt das Gold einer höheren Bildung glänzend zu Tage treten, und verdunkelt manches Gestein, das bisher als Diamant galt.

Unter den Rednern, die die Wünsche des rumänischen Volkes in die Hand nahmen, war es besonders Alois v. Wlad, ein Kind des Banates, welcher mit beredtem Munde und geistreicher Logik die Sache seines Volkes vertrat, um sie gegen verleumderische Anschuldigungen in Schutz zu nehmen u. u.

(Retiparita din „Volk- und Hauskalender für Banat.“ Temesvár 1862.)

4.

Diuarile romanesci: „Gazeta Transilvaniei,“ „Telegrafulu Romanu,“ „Fóia periodică,“ „Revista Carpatiloru din 1861,“ precumu si Diurnalele nemticsei din Vienna, si Diurnalulu italianu „Il Osservatore Romano“ mai departe A. Papiu Ilarianu in cartea sa „Independintia Transilvaniei“ cu multă si caldurósa apretiuire s'a esprimatú despre aptivitatea mea si a Cundeputatiloru Români, eluptândune diece insi numele de „Anteluptători a natiunalitatei române,“ si primindu dela intielegintia română din mai multe pârti, adresse de rocunoscintia. Earâ dupô ce s'a disolvatu Dieta Ungariei, Intielegintia română din Carasiu m'a onoratu in 20-a Siept. 1861 cu unu conductu grandiosu de făclii, asemenea si flórea intielegintiei române Transilvane adunată la Sâbiu in 4-a Novembrie 1861 cu occasiunea celei d'anteia adunâri generali a „Assotiatiuinei română transilvanâ pentru cultura poporului romanu.“

5.

Intielegintia română din Comitatu Dôbóca in Transilvania in o scrisóre datata in Gherla in 7-a Opt. 1861 subscrisâ in numele intielegintiei d'in comitatu mentionatu de Alesandru Szi-

lasi Protocolistu Diecesanu d'in indemnulu câ era se se cunvóce Dieta Transilvaniei pe atunci, s'a dechiaratu câ dupó ce are sperantiá securá câ va reesi la alegerea a loru trei Ablegati, ce avea se tramitá Comitatul Dôbôca la Dieta Transilvaniei, doresce a me alege de unulu dintre cei trei pre mine, si câ se vor ingriji de acea ca se mi facâ a colo proprietate ca se potu fi de acolo alesu, si m'a provocatu câ sê me dechiâru câ „vedevoi cu svatu si cu scopu ca se primescu acea sarcinâ“? La ce eu am respunsu: câ „de si cuprinsulu scrisórei mentionate m'a susprinsu cu o bucuri'a cu atâta mai mare si mai dulce, cu câtu sôm provocatu de a represênta interesele unui cercu din Tienutulu acela, unde repausatulu tatâ alu meu si mosiulu meu sau nâscutu, si strâmosiulu meu Constantin Wlad venindu din Maramuresiu a aflatu in comunitatea Tientea fericirea si repausulu sâu; tocma din acêsta causâ mi pare peste mesurâ reu, câ nu potu cunrespunde prépretiutei increderi publice a stimatei intielegintia românâ din Dôbôca câ-ce eu eram atunci ca Protonotariu alu comitatui Carasiu préoccupatu si nu me poteamu indepártá mai pe lungu tempu fôre ca se abdicu diregutoriei mele ce in interesulu communu nu aflám de bine a face, carâ de alta parte avém témâ câ s'ar potea intemplá ca sê fia cunvocatâ si Diet'a Ungariei cam totu pe acelu tempu (câ-ce in Rescrisulu imperâtescu cu care s'a disolvatu Diet'a Ungariei sta apriatu disu câ Dieta Tierei eara sê va cunvocé preste 6 luni, déca numai vor ertá impregiurâbile) pe cându va fi coadunatâ cea a Transilvaniei, in urma careia impregiurâri cerculu meu alegatoriu d'in comitatulu Carasiu aru fi cunstrinsu de a alege pre altulu in loculu meu, prin ce póte câ s'ar câsiuna loru, si causei commune a Româniloru d'in Ungaria si Banatu óresicare scâdere. Dreptu acea, multiamindu zelósei intielegintia românâ d'in comitatulu Dôbôca pentru distingerea si respectulu câtrâ mine aretatu: m'am dechiaratu câ pentru atunci nu potu primí caudidatur'a de Deputatu la Dieta Transilvaniei. In 1863 primeam bucurosu, darâ atunci nu m'a provocatu, cu atâtu mai pucinu alesu, ce mi pare fôrte reu.

6.

Recunoscintia pentru mine cea mai mugulitóre inse si-a aretatu Reuniunea femeiloru române din Transilvania, trâmitiendu mi o cununâ minunatu de frumósâ, in comitiv'a urmátorei scrisori:

Domnule Deputatu!

Din momentul in carele Domnii Deputati de nationalitatea romana au pasitu pe parchetulu celu lunecosu alu casei Daputatoriloru din Ungari'a ochii tuturoru romaniloru s'au intorsu catra densii; toti au inaltiatu rugaciuni ferbinti catra ceriu pentru ca Dummedieulu puteriloru se Ve adjute pe spinosa carare ce a-Ti apucatu spre a Ve devotá natiunei. Era candu a' venitu la cunoscenti'a nóstra cuventulu Domniei-Tale plinu de curagiu si devotamentu natiunalu rostitu in siedinti'a din 1-a Juniu a. e., candu am aflatu despre tóte acelea lupte ale mintei si ale spiritului, prin carea a-Ti aparatu drepturile si onórea natiunei romane, atunci animile nóstre a le ficeloru ei, au batutu precum bate pulsulu aceluia carele dupâ absentia de multi ani își mai revede odata de pe luciulu mârei portulu acela, de unde are se calce pe pamentulu patriei s'ale.

Sesulu nostru nu e in stare de a concurge si adjuta pe luptatorii pentru dreptulu si fericirea natiunala, decatu numai cu rugaciunea si cu câte unu simbolu alu virtutei civile dupa modelulu anticu alu strabuniloru nostri.

Binevoesce Dle Deputatu a primí alăturată cununa din manele comembreloru Reuniunei Femeiloru romane, cá unu micu suveniru alu stimei si consideratiunei nóstre, cu care suntemu.

Brasiovu 1861 Juliu 6.

Marie A. Popu presiedinte.

Zoe Joane Juga
Eufrosina N. Voinescu
Sofia Navra
Maria N. Ciurcu
Chirianiti'a C. Papsu
Zoe Ciurcu
Anna S. Leca
Zoe Dima
Carolina J. Jucu
Paraschiva George Nica
Maria D. Gradinariu
Maria Baritiu
Salo. N. Balojanu
Emilie J. Persoiu
Zoe Petricu

Maria Secârénu
Balasia C. Blebea
Anastasia Dateo
Parascheva N. Teclo
Sevastianu Muresianu
Ecaterina B. Popu
Maria D. Petroviciu
Elefena D. Acsssiu
Maria N. Orghidanu
Dina Joane Manolie
Maria Popa
Susana J. Popoviciu
Maria J. Davidu
Elena G. Joan
Sofia C. Popoviciu.

Responsulu meu la acésta pretiuită scrisóre:

Onorata Reuniune a femeiloru Romane!

Déca pentru unu individú, si mai virtosu pentru unu romanu carele au pasitu pe calea cea lunecósa a vietiei publice este mare mangaere si incuragiare si singurá aceea inpregiurare, câ vede si se convinge despre aceea, câ ideile cari leau desfasinratu si pentru cari au pledatu, resunâ in animile concetatienuloru si conationaliloru sâi, câci acelea au una si ceiasi origine, purcediendâ din unu isvoru comunu, din sêntiulu dreptului si datorintieloru nationali: cu catu e mai mare si mai dulce bucuriá, eandu-i se da ocaziune a se convinge prin asemenea ovatiune — precum este nevestegitórea si scumpá cununa de laurá, si comitiv'a mie decatra on. Reuniune tramisa, si decatra mine in 26/14-a Aug. a. c. cu o jumătate óra in antea reintórcerei mele d'in Pest'a primitá — despre aceea, ca ostenele si luptele avute suntu in modulu celu mai eclatantu pretiuite si resplátite peste merite si acceptare.

Unu aptu cá acestu maretiu, mi re'nvia in minte clasic'a epoca a strabuniloru nostri romani, etatea asia numita de auru, candu matrónele Romane a carorá virtuti glorióse totudeauna a' servitu, si voru servi pururea de modelu femeiloru a altoru natiuni, incununandu pe barbatii de gintea romana bine meritati cu simpla cununa de laurá, in astu modu ii inbârbatá; incatu densii erá gatá in oricare momentu a-si sacrificá totu ce avea ba si singura viétia pentru marimea poporului Romanu, eternisândusi numele in aintea posteritateri prin fapte gigantice cari au strâlcuitu si servitu de exemplu eroiloru a tuturoru natiuniloru a lumii si la a câroru simplâ pomenire se uimesce totu natulu.

Ilustreloru Dómne! Cumcâ Domniele Vóstre cu sângele carele Ve curge prin vêne, si anticile virtuti si caracterulu maretiu a matróneloru Romane — a strabuneloru Domnieloru Vóstre — a-ti ereditu: a-ti doveditu din destulu in grelele dile a le suferintiei a furiosului resboiu intrenationalu civile, dara mai vertosu dupô domolirea aceluia, decretându, si totu odatá si efâptuindu inte-meierea Reuniunei spre adjutoriulu orfaniloru si orfeniloru române, a câroru parinti sau sacrificatu intru apararea causei natiunale, carea Reuniune si adi susustá, si își revarsâ radiele s'ale bine-facutóre de si modeste asupra mai multoru orfani si orfeline.

Câtu curagiu, dara cu câtu mai multâ constantiâ si virtute eroină s'a poftitu la infintiarea unei asemenea Reuniuni in nisce inpregiurari cându si cea mai santa tendintia si cea mai inocente faptâ se esplica de pururea neadormitii si nefatigaverii calumniatori ai poporului românu, incontra densului!

Atatâ energia barbatésca numai Damele din Brassiovu au fostu in stare a desvoltá si a dovedí.

Atâtea greutati numai astufeliu de spirite tari au pututu invinge ca carele ve insufietiesce pre D. Vóstra stimatelorú Dame!

Prin faptâ acésta grandiósa, stergundu lacremile acelorú nevinovati, V'ati deschisu faci'a cea mai stralucita in istori'a poporului românu, si eternisandu-ve numele a-Ti devenitu de conducátore si de dátátore de tonu, si de celea mai stimulate intre femeile române din tóte provinciile locuite de români.

Si óre trâmiterea cununelorú Domnilorú Gosdu, Pop'a, si mie, nu dovedesce din destulu ce spuseiu?

Departé este dela mine ca se cugetu ca eu, au cei alalti doi Domni au meritatu atâta distingere din partea unicei corpuraciuni morale a femeilorú romane, caci noi insine suntemu in adenculu sufletului nostru mai bine convinsi despre aceea, câ nimicu nu amu facutu mai multu, decâtu ca ne-amu implinitu detorinti'a de a aপরá sântele interese natiunali in Diet'a Ungariei; dara totusi, baremu eu din partea mea, debue se mârthurisescu, cumca me sentiu peste asceptare fericitatu, vediundu câ si sengura buna vointi'a, senguru curagiulu, sengura voi'a de a-mi inplini detorinti'a, au aflatu la Dumnielorú Vóstre o asemenea eclatanta apretiuire si incuragiare pentru de a porní si mai de parte pe calea pe carea am pornitu, fora sfiéla si fora tracnire.

Cununile, mie si Domnilorú Pop'a si Gosdu tramise nu numai câ pre noi, si pre totu românulu ílu vá inpintiná, spre apârarea causei natiunale cu ori ce ocasiune si in ori ce locu cu cea mai mare câldurâ si barbatí'a; ci totu odata voru astupá gurile cele reutacióse a ne'npacaverilorú ne-amici ai nostri, cari ne avendu alte arguminte mai oneste si mai fundate, ca nisce sierpi inveninati vérsa veninu drâcescu din gur'a lorú, in contrá nostra, dicundu, ca acei intieleginti români cari apâra caus'a natiunale si pretindu drepturile cari se cuviniu pentru natiunea lorú, sunt numai nisce turburatori de pace, pâstori fôrê de turmâ, vênatori de interese private, nutrindu tendintie separatistice si

altele, si câ poporul romanu osendesce, au beremu nu pârtinesce ideile si propasirea acestor'a.

Primiti dara, Ilustreloau Dómne, pentru onórea mie aratatâ cea mai adeveratâ si profundâ multiamita a unui bârbatu românú, carele Ve asecurâ despre aceea, ca nu veti avea cauza neci candu a-ve caii, cu atâtu mai putienu a-ve rusiná de aceea fapta, ca 'lu-ati invrednicitu a fi distinsu si condecoratu cu o cununâ astufeliu de nepretiuibile — ca cum este cea mie trâmisa — carea faptâ dupô dis'a latinului „honus non in honorato sed in honorante consistit“ mai multu onorédia pe onoratórele, de catu pe onoratulu.

Atotu potintele se scuteascâ pre natiunea românâ de totu reulu, si s'o conducâ in portulu fericirei.

Se proteagâ si se inforésca Reuniunea femeiloru româna.

Era Domnieloru Vóstre se ve donedie viétia indelungatâ si fericire.

Cu deplina si profunda stima remanendu

Alu onoratei Reuniuni

Lugosiu in 16-a Opt. 1861.

aplecatu servu

Aloysiu Wlad de Selisce

Protonotariulu Comitatulu Carasiu.

